

15-440

УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА

ДЛЯ V КЛАСИ ВСЕЛЮДНИХ ШКІЛ

КРАКІВ

1 9 4 0

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

10

Роз. 377-29
14 50

УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА

для V класи ВСЕЛЮДНИХ ШКІЛ

~~15.470~~

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

~~106227~~

Львів

1940

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Ш141.4-942.2

Друк: „Нова Друкарня Денникова” під комісарською управою, Краків,
Оржешкової 7.

Druck.: »Nowa Drukarnia Dziennikowa« Kommissarische Verwaltung
Krakau, Orzeszkowagasse 7.

1. НАУКА.

Дочекався я свого святонька:
Виряжала в світ мене матінка;
Виряжала в світ мати рідная
І промовила мені бідная:
»Нехай, сину мій, ми працюємо,
Нехай цілий вік ми горюємо;
Нехай сохну я, тато горбиться, —
Ти на світ поглянь, що там робиться.
Та не всі ж, як ми, в землі риються,
Може є такі, що і миються;
Та не всі ж, як ми, димом курються, —
Може є такі, що й не журються.
Коли найдеш їх, милий синочку,
Ти схили себе, як билиночку,
Ти схили себе, як билиночку,
Простели себе, як рядниночку.
Спина з похилу не іскорчиться,
Чоло з пороху не ізморщиться;
Спина з похилу не іскривиться,
За те ступить пан та й подивиться:
За те ступить пан на покірного
І прийме тебе як добірного.
І в години — на драбини,
І підеш тоді, милий синочку!
І з панами сам порівняєшся,
В сріблі - золоті закупаєшся,
В сріблі-золоті закупаєшся,
З полем батьківським розіпращаєшся!»

Але сталося друге святонько:
Виряжав у світ мене батенько.
Виряжав мене, путь показував,
Говорив мені і приказував:
»Видиш, сину мій, як працюємо,
Видиш, сину мій, як горюємо, —

Кожний на світі на те родиться...
Не дивись на світ, що там робиться!
Ти на пчіл поглянь: є робучії,
Але й трутні є неминучії.
Так і на світі: одні риються,
Другі потом їх тільки миються.
Будь ти проклятий, милий синочку,
Як погнеш таким свою спиночку,
Як погнеш таким свою спиночку,
Як простелешся на рядничку!
Й чоло тобі нехай зморщиться,
Й хребет тобі нехай скорчиться!
Ти тікай від них, як від гадини,
Ти не жди від них перекладини.
Ти не жди від них перекладини, —
Ти у світ іди на оглядини!
Ти у світ іди, милий синочку,
Ти усе спізнай — і биличку:
Тоді з світом ти порівняєшся,
В добрі - розумі закупаєшся;
В добрі - розумі закупаєшся,
З полем батьковим привітаєшся!»

С. Руданський.

2. ВСЕ НА ДОБРО.

Чоловік живе на землі не на те, щоб усе тільки в радощах оставати та ніякої туги й печалі ¹⁾ не дізнавати, а на те, щоби Божу волю пізнати і відповідно до неї жити. Тому, яка б тобі біда не лучилася, не вдавайся у велику тугу, щиро обернись душею до Бога, тоді побачиш, що перебудеш усяке горе і пересвідчишся, що все те, що Бог посилає, на твоє добро.

Так прибув раз побожний мудрець перед одно місто та застав його брами позамикані і ніхто не хотів йому відчинити. Змучений мусів далеко на полі під голим небом ночувати. Він погадав собі:

— »Що Бог посилає, все те на добро«.

¹⁾ печаль = журба, клопіт.

З тими побожними думками ліг і твердо заснув.

Рано підійшов він до міста, аж дивиться: всі брами відчинені, місто обрабоване і знищене. Ватага¹⁾ розбишак впала якраз цієї ночі до міста і мешканців одних повби-вала, других забрала зі собою в неволю. Він остав живий і вільний. »Чи я не казав«, — подумав тепер урадований, — »що все, що Бог посилає, виходить на добро? А ми частіше щойно рано бачимо, чому нам Бог звечора чогось відказав«.

3. МАТЕРИНЬКА ЛЮБОВ УСЕ ПЕРЕМАГАЄ.

В одному місті вихопився раз із залізної клітки запертий лев і пустився прямо²⁾ вулицями міста. Розбіглися люди в смертній тривозі та поховались по домах перед небезпечним звірем. Усі вулиці та площі опустіли, людей, як вимів, а тільки одна-однісінька дитинка, несвідома небезпеки, забавлялась біля криниці³⁾ та сидить безжурно серед майдану.⁴⁾ Налякані люди дивляться жалісно згори крізь⁵⁾ вікна, всіх наповняє жахом до живого страшне положення невинної дитини! Руки ломлять, гіркі сльози виливають, помочі кличуть, але дарма! Нема нікого, хто би віддав своє життя в обороні дитини.

Вже загримів страшний рев льва по майдані: з горючими, хижими очима прискочив він до дитини та простяг до неї свою грізну лапу. Вже хватає зубами за сорочку... Страшний вид! Невже ж прийдеться невинній душі без рятунку погибати?!

Нараз вибігає з сіней сусіднього дому налякана мати.

— На Бога, жінко, здержися! Самохіть летиш у пропасть! Нещасна мати, даремний твій труд; своєї дитини ти не спасеш, хіба лиш сама з нею згинеш!«

Але вона не здержалася; сміло припала до льва і з його страшних зубів видирає дитину. Лев оstownпів, а мати за той час спішить з дитятем у безпечне місце. Страх, жаль і радість переняла нараз усіх, що були свідками цього надлюдського вчинку. Тепер пізнав і зрозумів кожний всемогутність материнської любови. А все ж неодна мати, тремтячи з переляку, шептала стиха: »Задля життя мого дитяти і я не жалувала би свого віддати«.

¹⁾ ватага = громада. ²⁾ прямо = просто. ³⁾ криниця = студня.

⁴⁾ майдан = площа. ⁵⁾ крізь вікна = через вікна.

4. МАТИ ТА ДИТИНА.

Блимає каганчик ¹⁾ посеред кімнати,
Пильно припадає до колиски мати,
А знадвору рвуться дикі реви бурі ²⁾,
Стогнуть за віконцем деревця похмурі.
З колиски матуся очей не зриває,
Колишучи, журно пісеньку співає!
— »Перестаньте, вітри! Не шуміть, ялини,
Не лякайте нагло сонної дитини!
Не зворушуй, грозо ³⁾, милого спокою,
Розійдись, негода ⁴⁾, хмарою швидкою!
Спи, мое золото! Любо скрізь та тихо!
Бороню сну твого, — не підступить лихо».

5. ЗАДЛЯ БАТЬКА.

На одному кораблі був дванацятилітній хлопчик, син моряка, загально всіми люблений. Він виріс на морі. Батько навчив його свого ремесла і хлопчина знав службу не гірш старого моряка. Він умів звинно вилазити на сам вершок щогли,⁵⁾ він не боявся ні колибання ⁶⁾ корабля, ні бурі, а плавав, як риба. Моряки називали його: »наш маленький моряк«.

Раз склалося на кораблі нещастя. Одна дівчина підійшла необережно на край⁷⁾ помосту, перехилилася і впала в море. Батько нашого хлопця побачив те і кинувся дитину рятувати. Хвилі зімкнулися над малою, але моряк пірнув на дно і видобув дівчину з води.

За той час корабель, якого не можна було відразу здержати, віддалився вперед і морякові прийшлося переплисти доволі значний простір. Уже був недалеко, як ось з корабля почувся крик: »Людоїд, людоїд!«

Страшна риба виринула з моря і прямувала ⁸⁾ на чоловіка. На кораблі всі з остраху завмерли, бо життя нещасного моряка й дівчини висіло на волоску. Та в цю хвилину, коли людоїд ладився вже вхопити свою добиччу,⁹⁾ склалося щось

¹⁾ каганець, каганчик = мала лямпка. ²⁾ рвуться дикі реви бурі = зривається дикий рев бурі. ³⁾ гроза = громовиця, буря.
⁴⁾ негода = непогода. ⁵⁾ щогла = стовп на кораблі. ⁶⁾ колибання = колисання. ⁷⁾ край = кінець; на краю помосту = на кінці помосту.
⁸⁾ прямувала = плила. ⁹⁾ добича = жир.

дивного: риба нараз задріжала, перевернулася, а вода довкола неї забагрилася кровю. Хтось зранив потвору.¹⁾

»То наш маленький моряк!« — закричали моряки. І справді! Малий хлопчина, побачивши батька в небезпеці, кинувся у воду, підплив до людодіа і всадив йому гострий ніж у груди. Ранена риба залишила свою першу жертву і кинулася за хлопцем, але той — на диво всім — поплив ще далше від корабля.

— Назад, назад! — кричали за ним моряки.

Та він тоді завернув, як побачив, що батько вже безпечний на помості. Тоді й наш хлопець поплив до корабля, проворно захищаючись від людодіа;²⁾ не даром був він такий знаменитий пливач. Сильним ударом ножа ранив ще раз людодіа, а сам ухопився за линву, яку кинули йому з корабля. За часок був уже на помості, а батько зі сльозами в очах обіймав свого спасителя.

— Чому ти спершу відплив від корабля? — питали малого.

— Я хотів, щоби людодіа пігнав за мною і щоб батько встиг за той час врятуватись, — відповів відважний хлопець.

6. СОВІСТЬ.³⁾

Щоби ви, діти, знали, що совість,

Скажу вам повість:

Раз над потоком, де росте калина,

Сіла дитина.

Зриває квіти, ноги полоче,

Вода ж ласкоче.

Вона сміється, любо пустує,

Лиха не чує.

Аж ось недобрий підліз хлопчисько

Тихцем так близько,

Що ненадійно трунув дитину

В саму глибину.

Дитина тоне, то виринає,⁴⁾ —

¹⁾ потвора = страшний звір. ²⁾ проворно захищатися від людодіа = звинно оборонятися, втікати від людодіа, від звіра, що поїдає людей. ³⁾ совість = сумління. ⁴⁾ виринає з води = випливає з води на верх.

Хлопець втікає.
Сів, оглядається, запер дух в груди,
Чи не йдуть люди.
Тихо, не чути нікого близько,
Притих хлопчисько,
Але чийсь голос кричить безупину:¹⁾
— »Втопив дитину!«
Кричить, питає: — »Гей, лиходію!²⁾
Що ти сподівав?«
То знов шепоче глухо та тихо:
— »Ти вдіяв лихо!«
Вже ніч надходить, мусить утікати
Хлопець до хати.
Мати не знає лихої вісти,
Дає йому їсти.
Але й при страві йде йому на гадку:
»Ти вбив дитятко«.
Ліг хлопець спати, вкривсь з головою:
Нема спокою.
Голос цей грізно грозить йому в груди:
»Горе тобі буде!«
Він мучив хлопця у кожную днину,
Доки не згинув.
А хоч не знали цього учинку,
Хто пхнув дитинку,
Знав це лиш голос, як каже повість —
Це наша совість.

7. ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ.

В одному місті північної Росії привезли до школи малого хлопчину. Було йому десять літ, але ростом виглядав він на шість. То був маленький самоїд.³⁾ Він був загорнений у дві оленячі шкіри, зшиті разом; спідня, обернена шерстю до тіла, служила за білля, друга, обернена шерстю на верх, заступала кожуха. Шапка й чоботи, зшиті з одіжжю, були також з оленячої шкіри. В такій одежі хлопчина

¹⁾ безупину = без перестанку. ²⁾ лиходій = збиточник. ³⁾ самоїди = півдикі племя північної Росії.

подобав на грубенський пеньок у мішку; тільки одно незакрите лице вказувало, що то жива людина. Він був дикий і мовчаливий; щойно за три дні вчителі й товариші могли дізнатися, як його звуть. А звався він Степан Тенеко, що по-самоїдськи значить: »лисичка«; от і лисичкою всі його кликали.

В школі він з усього чудувався і всього боявся. Поставлять його де, — стоїть, посадять, — сидить, а сам не ворухнеться з місця, ні до чого не доторкнеться. Другі хлопці зразу сміялися з нього, тручали його, а відтак зачали жаліти маленького дикуна. Мало-помалу почав він привикати до школи, але наука приходила йому з великим трудом.

Одному з учителів прислав його знакомий два олені. Нікому якось не прийшло на думку, сказати про це Тенеківі. Одного разу він, як звичайно, бігав по подвір'ю на лещетах і дуже розохотився. Коли це знечевя¹⁾ із відчиненої стайні показалася голова оленя з галузистими рогами. Тенеко глянув, остовпів і зупинився, немов не довіряючи власним очам. Відтак крикнув якимсь хрипливим, тяжким стогоном, кинувся оленеві на шию, обхопив обома руками та став цілувати й пестити, приговорювати щось по-самоїдськи. А в самого сльози течуть по лиці двома струйками з туги й радости.

З того часу хлопчина почав горювати і задумуватись. Він зовсім закинув науку і не хотів братися за книжку. Замість букв і слів у книжці привиджувались йому галузисті роги оленя, очі повні тихої туги й покірливості; замість пояснень учителя, причувалось йому приманчive для нього храпання оленів. Він став по давньому знов, диким, бокував від своїх товаришів. Зайде, бувало, в стайню, стане біля оленів, пестить їх, цілує і пригортається до них у глибокій задумі. Школярі бачили це, але не сміялися з малого самоїда, вони розуміли його тугу і спочували свому товаришеві.

І не видержав туги маленький Тененко. Одного ранку не стало самоїда в школі; потайки вибрався він на лещетах додому у свій рідний край. Бо хоч який він студений, який бідний, але — рідний.

¹⁾ знечевя = несподівано.

8. ТУГА ЗА РОДИНОЮ.

Я в чужині загибаю,	Тут чужая сторононька
По чужині блуджу,	Та люди чужії,
За своєю родиною ¹⁾	Не пристануть до серденька,
Білим світом нуджу.	Хоч і не лихії.

Хоч би які добрі були,
Все не свої рідні;
Я, чужая тут людина,
Поміж ними бідний.

Я. Головацький.

9. ЗІРВАНА РОЖА.

— Лихо тобі, сестрице! Дивися, молода дівчина підходить до корча, а ти ж найкраща між нами. Ого, зірвуть тебе, люба подруго, — казали подруги до найкращої товаришки на корчі.

— Горе тобі, положать тебе в кіш, занесуть додому до зачиненої кімнати, скінчиться твоє щасливе, свободне життя під ясным промінням сонця. Невже ж та дівчина і нас зірве? Горе нам!

Зі страху рожі втихли і боязко вижидали, коли зірве їх немилосерна рука.

Та ні! Молода дівчина поминула всі гарні розцвілі рожі й білою ручкою зірвала блідо-рожеву рожечку.

— Та ще не розцвіла. Марійка буде довго втішатися нею, — радіючи, говорила молода дівчина,

— Ні, я не хочу нікого втішати, бо ти зірвала мене з того корча, де так весело мені жилося з товаришками, де золоте сонце кидало нам своє ясне проміння, вітер грався з нами радо, — жалібно озвалася рожка і спустила листочки так сильно, як лиш могла.

¹⁾ родина = батьки, брати й сестри. У віршику „Туга за родиною” під словом „родина” треба розуміти „рідний край”. (Туга за рідним краєм)

— Дивись, Марійко, найкращу рожу принесла я тобі з города¹⁾, сестричко люба, — сказала дівчинка, входячи до ясної, тихої кімнатки.

До кого це говорила недобра дівчина, того рожа не бачила, бо голівка в неї була похилена. Але вона почула тихий, слабкий голос.

— Ах, як гарно, що маю від тебе цю гарну рожу. Та чи лиш вона розіветься?

— Певно, люба сестричко! Лиш не знаю, чому це вона так голівку тепер схилила? Така гарна була на корчі.

— Бідна рожечка! Знаю я, ти сумуєш тому, що зірвали тебе з корча і принесли до кімнати. А там надворі так гарно, весело. Коли б ти знала, як я довго лежу хвора в запертій кімнаті і як довго я не була надворі, де пташки щебечуть, трава зеленіє, ріка пливе, гай шумить і квіти цвітуть. Нічого я тут не бачила й не чула; щасливі люди, які щодня можуть оглядати світ! Як я завидую їм! Я несказано вдячна тобі, що ти прийшла до мене, — говорила до рожі дитина.

Вона вложила легесенько рожу до склянки з водою й поставила її коло свого ліжка.

Рожечка, що недавно нікого не хотіла втішати, дуже засоромилася, почувши слова хворої дівчинки. З жалю і встиду вся спаленіла, розвинула свої листки, підняла голівку і глянула на хвору дитину, що так прихильно до неї промовляла.

— Яка я рада, що можу тебе хоч трохи звеселити, — озвалась рожа, подихнула милим запахом і не думала вже про свої подруги,²⁾ що жили й жити хотіли лиш для власних радощів.

Вона ж бодай кілька хвиль могла жити для бідної хворої дитини, могла звеселити її скучні дні недуги.

І вже не було їй жаль, що зірвали її з корча, та що вона через кілька днів зів'яне і викинуть її геть, навіть не глянувши на неї.

Її втішала гадка, що й вона, дрібненька рожечка, може на щось придатися хворій дівчині.

¹⁾ горід = місце, де ростуть квіти, або городовина. Горід = місто, старе словянське слово. ²⁾ подруга = товаришка.

10. НА ВОЛІ.

Як гарно спочити
В зеленій траві,
Під блакитом неба,
При звуках пташні!

Верхівя колише
Холодний вітрець,
А туга і смутки
Втікають з сердець.

У соняшних променях
Комахи гудуть,
З піль пахощі любі
Квіточки нам шлють.

І радість у душу
Спливає, як мід,
Ти рад би згорнути
В обійми ввесь світ.

11. КВІТ ЩАСТЯ.

Дитиною малою він не раз чув, як люди говорили
»щастя«.

— Що таке щастя? — питався матері, цікаво вдивляючись своїми оченятами в її заклопотане лице.

— Щастя, дитинко, то доля, — повторяла мати й не знала, як пояснити малій дитинячій голівці те дивне слово »доля«.

— А доля, дитинко, то такий квіт, що його тяжко дістати.

— А гарний той квіт?

— Чи гарний, питаєш? Авже ж, що гарний. Дуже гарний. Як дивитися на нього, очі радуються, на серці стає весело й мило.

— Мамо, я хочу того гарного квіту. Скажіть, де він росте, я піду за ним і принесу для вас і для себе.

— Тепер тобі годі йти за тим квітом, — казала мати, цілуючи сина в русяву голівку, — ти ще такий слабенький, а то гень, за водою. Тепер тобі й без нього добре, а як виростеш і сил набереш, то тоді підеш.

— Ні, я не хочу, аж виросту. Я хочу тепер. Скажіть мені, де він?

І »скажіть« і »скажіть« лепетала ¹⁾ дитина, а мати, що би втихомирити її, підійшла до вікна й показала на став. Їх хата стояла на горбочку, а перед хатою у долині був став.

¹⁾ лепетати = говорити скоро.

— Ось там, за ставом, чи бачиш?

— Бачу, мамочко, бачу. Їх там ціла левада. А які гарні, які дуже гарні! Чи то далеко?

— Та ж далеко, хіба не бачиш? Геть там за водою! —

І задумався хлопчина. Тільки пильно вдивлявся він великими, синіми очима в далеку зелені, там, де виднокруг¹⁾ зливався з голубими хвилями води.

Був вечір.

На овиді блиснула вузенька, ясна смуга, а за хвилю виплив місяць, немов човен круглий і срібний. Він звільна відпливав на небо і здавалося, що справді сунеться не по вечірнім, тихім блакиті, але по дрімливій воді.

За хвилю хлопчина лежав у своїм маленькім ліжку. Мати провела йому молитву, казала попросити Бозі, щоб та тусеві, сестричкам і братчикам дав здоровячка, накрила його, перехрестила і сказала: спи!

І справді. Він замкнув свої оченята і владав, що спить. Але не спав, бо як лиш мати на пальцях відійшла від його ліжка і замкнула за собою двері, підніс повіки.

В кімнаті було ясно. Місячне світло лилося крізь вікна і обливало своїм синавим коліром усі стіни, двері, образи на стінах і цілу обстанову. Під вікнами в городі співав соловій, здалека від ставу доходив хлюпіт води. Раз-у-раз котилася вона дрібненькими, як морщини на старечім лиці, хвилями і вдаряла об греблю і беріг. Хлопець насторожив вуха.

— Хлюпочеться, кличе мене! Каже, що понесе аж там далеко, на леваду, де так багато »щастя«. Воно цвіте. Ні-яка квітка не цвіте так гарно. Чому то люди не рвуть того квіту? Ага! Бо не годні дістати. Не знають, як через воду поплисти. Але я знаю. Коби лиш мама заснула й коби скорше до рана, то піду.

— Піду!

Місяць світив і світив усе ясніше, соловій співав не-втомно, а хвиля хлюпотіла. Хлопець не спав, думаючи про райську квітку щастя. Північ минула. Літня, коротка ніч кінчилася. Ранок був недалекий. На виднокрузі появилася вузенька пасмужка, зразу бліда й невиразна, відтак усе більша й ясніша. Зорі блідли, блідло й небо. Соловії притихли. Подуло раннім холодом і роса затремтіла на

¹⁾ виднокруг, кругозір, або овид = так називається той цілий простір неба, який доглянемо оком і який сягає аж до землі.

квітах. Вода в ставі хлюпотала заєдно. Хлопець не спав. Його груди хвилювали, очі світилися, губи горіли. Підніс голову, руками сперся о постелю і сів. Хвилину слухав. Всі в домі спали. Навіть стара чорна кітка, що звичайно в таку пору любила відбувати лови, лежала під піччю, як грудка чорної землі. Хлопчина потиху встав і підійшов до вікна. Вікно відчинив легенько. Від вікна до землі не було високо. Переліз і здрігнув цілий. Зимна роса облила його теплі ноги й ранній холод перейшов його. Він біг. Ставало тепліше. Дрібні ніжки занесли його на греблю. Став. Тепер хлюпіт води було чути краще, як перше. Тепер він виразно чув, як вода просить його, щоби кинувся в її зимні обійми.

— Ходи, — каже, — я занесу тебе на другий бік, там, де цвіте розкішна квітка щастя, така пахуча, така проміниста, якої ти не бачив ніколи. Ходи! Не бійся! — І він простягає руки й кидається в воду. На виднокрузі світає. На золотому рубці виринає якась велика і ясна точка. Від неї вся вода горить у ставі, палає. Хвиля за хвилею стає ясна, промінна, мов луска на великанській потворі-рибі. Хлопчина йде по тій лусці, по хвилі, йде все далше й далше. Тіло в нього дрижить, серце тріпається, уста палають. Витягнув руки наперед себе, очима вдивився там, де сонце аж горить — сяє і йде. Аж тут назустріч йому пливе велика, біла птиця. Пливе повільно, мов човен на морі, крила пускає, як вітрила, ногами по воді кермує — то лебідь. Один, далше другий, великий, білий, з гнучкою, лебединою шиєю.

— Візьми мене, лебедю, білий, і перенеси за воду. Я тобі не заважу, глянь, який я маленький.

Так каже хлопець; а лебідь немов слухає його, підпливає до нього ближче і стає. Приглядається йому й киває головою, тручає крилом свою товаришку, щось до неї говорить, а відтак наворачтає на місці й відпливає.

— Зажди, — просить хлопчина, — не втікай від мене, візьми мене зі собою, перевези!

Але лебідь неслухає його. Все скорше і скорше пливе по блискучих хвилях.

— Зажди! — просить хлопець крізь сльози й кидається за ним у погоню.

Дрібонькі хвилі горять: легенький вітер перебігає по них, з ліса несе пахощами живиці. Тихо, хоч мак сіє. Лише

від берега чути хлюпіт хвилі. Вона раз-у-раз бе, відбивається від прибережніх стовпів і за кожним разом усе далше й далше заносить малого хлопчину. Вже він по груди пірнув у глибоку воду, вже лиш руки, лиш волосся сплило...

Біля постелі недужої дитини сидить лікар. Слухає, надслухує, удари серця вухом ловить і брови хмурить. Бідна мати дивиться в нього, мов у лице пророка.

— Що буде?

Що буде, — думає лікар, — те, що Бог дасть. Коли сильна природа, так при Божій допомозі переможе. А як ні, то піде за щастям, за вічним щастям.

А хвора дитина блудними очима вдивляється в стелю, піднімається на недужих крижах, витягає руки й шепче спаленими устами:

— Я хочу квітки-щастя... Пустіть мене, я піду за нею...

Багато літ минуло від тої хвилі. Маленького, кучерявого хлопця ніхто не пізнав би нині. Виріс і відмінився. Змужнів і пізнав життя.

Завдяки старому вчителеві ботаніки ¹⁾ пізнав усі квіти на світі і знає, що там далеко, за водою не росте жадна квітка щастя. Він то знає. А прецінь, прецінь кидається в воду і йде за нею, за тою квіткою щастя. Та чи її дістане? Хто знає?

Б. Лепкий.

12. О С І Н Ї.

Останній птах в вирій ²⁾ летить,
Остання квітка вяне.
Листками вітер шелестить,
Немов говорить: цить, ах цить!
Тепер спокій настане.

Усе, що літом спіло,
Усе, що цвіло на весні,
Шукало прожитку собі, —
У вічній зі смертю боротьбі
Зів'яло і змарніло.

¹⁾ ботаніка = наука про рослини. ²⁾ вирій = теплі краї, куди на зиму відлітають птахи.

Втер'яв ¹⁾ розкішну барву квіт,
Розвіяв вітер запашну воню.
Такий то вже оцей наш світ:
На все, що лиш дійде до літ,
Смерть покладе свою долоню.

Б. Лепкий.

13. ЗА ПІЗНО.

Було це під зиму. Вулицею йшов Славко. Під муром дому стояв убого вдітий хлопець. Лице його було бліде, а ціла постать дуже нужденна, з чого можна було догадатися, що він у великій біді.

Славко зблизився до нього, положив йому руку на рамені і спитав:

— Ти певно дуже бідний, коли в такий мороз стоїш так легко одягнений?

— Так! — відповів хлопець і залився сльозами. — Мій батько тяжко захворів, а дома нема ані гроша, ані кусника хліба. Тиждень тому ми поховали маму, а відчора я ще нічого не їв... я дуже голодний.

Славко встромив руку у кишеню, щоби дати що білакові, але калитки не було, бо лишив її дома. Зажурений тим сказав:

— Не маю при собі грошей, але скажи мені, де ви мешкаєте, а за годину найдальше принесу, або пришлю вам якусь поміч.

На ті слова хлопчина зрадів дуже і з поспіхом завів Славка в темне підсіння, де мешкав зі своїм хворим батьком. На купці соломи лежав хворий мужчина без найменшої надії на життя. Славко побачив, що бідний хлопець говорив правду, повторив свою обітницю й пішов додому.

На порозі здибали його сестри й радісно закликали:

— Дядько наш приїхав, а з ним Марта й Галя!

Утішений Славко побіг привітатися з дядьком і тіточними сестрами.

¹⁾ втеряти (протеряти) = втратити.

Давно вже їх не бачив, тому й розмова не було кінця. Цієї ночі Славко спав так твердо, що рано сестри ледви встигли його збудити.

Вони просили його, щоб убрався якнайскоріше та їхав з ними на ховзанку.

Коли наховзались доволі, вернули додому. Тут представлено тіточним сестрам товаришів Славка; вони лишились аж до вечора. Серед веселої забави забув Славко на бідного хлопця і його хворого батька. Аж як ліг спати, пригадав собі на дану обітницю і постановив досвіта встати й занести бідакам обіцяну допомогу.

Але що положився пізно спати, встав знову пізно і щойно вечером найшов догідну хвилю до сповнення свого обов'язку. Він оповів батькам про тих бідаків, що вже так довго ждуть на його поміч. За таку проволоку дістав від батьків заслужене упіснення. Батьки не жалували бідним грошей і післали зараз Славка зі слугою до хати, де мешкав хворий бідак. Але що було темно, не бачив Славко числа дому; по довгім, безуспішнім шуканні вернувся сумний додому.

Другого дня рано пізнав відразу каменицю, якої шукав; коли там прийшов, не застав у підсінню того хворого бідака, а це його дуже здивувало.

Якесь дивне почуття здавило йому серце.

— Де дівся той хворий, що мешкав у тій камениці на підсінню? — спитав сторожа.

— Перенісся, дитино, — сказав сторож.

— А куди?

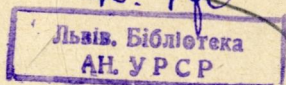
— Туди, звідки ніхто вже не вертає, до могили, а хлопця взяли добрі люди.

На ті слова Славко задріжав. — Може був би жив ще той бідолаха, коли би я вчора був прийшов з поміччу, або сказав батькам, — думав, вертаючи додому. — Ой, який я недобрий. Коли я найліпше бавився, певно той бідолаха конав, вижидаючи надармо моєї помічі.

Славко вернув додому зі слізми в очах.

Батьки бачили його правдивий жаль і не робили йому ніяких докорів, а сестри потішали, як лиш самі вміли. Але він не міг успокоїтись і зажурився так дуже, що аж захворів.

Коли подужав, усі гроші, наскладані для себе, віддав бідним.

14. РІДНЕ ГНІЗДО.

У гніздечку, у рідненькім
Тепленько пташині;
При батеньку і при неньці
Весело дитині.

Хоч в вірею небо краще,
Сонечко тепліше,
Пташка в рідний край вертає,
Бо тут їй миліше.

Птах пташаткам в тихім
Гніздечко звиває [кутку
Пухом стелить, зерном кор-
Пісню до сну співає. [мить,

І ти, сину, погуляєш
Соколом в чужині,
Аж побачиш: нема раю,
Як в рідній країні.

Рідний батько, рідна мати,
Хоч би й умлівали,
Щоб дитині хліб добути,
Зірку б з неба зняли.

І ти, доню, найдеш долю
Між людьми і втіху,
Та все гадка літатиме
Під рідну стріху.

То ж хоч пташка піря має,
В крильцях силу чує,
Вільним світом погуляє,
До гнізда прямує.

Всюди гарно, всюди славно,
Всюди добрі люди, —
Ліпше ж, як у батька й неньки,
Вам ніде не буде.

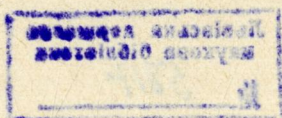
15. ПТАШИНІ ГНІЗДА.

Придивляючися будові пташиних гнізд дуже часто дивуватися мусиш тому практичному змислові, з яким ті малі крилаті майстри вміють робити своє діло. Ще більше дивуватися треба тій пташиній зручності, коли поміркуємо, що їх будівлі робляться звичайно в таких місцях, де людина і не думала би будувати.

От, глянь хочби на гніздо ластівки. В неї матеріалом є глина, розведена водою. Непоказне її гніздо, однак будова його майстерна¹⁾. І форма і склепіння і спосіб причеплення до гладкого муру і грубість стін, — усе тут обчислене якнайкраще.

Зяблиця завішує своє гніздо в вилках тонких галузок, що їх на ту ціль старанно вишукує. Гніздо це збудоване з зеленого моху, з платочків сірого поросту, позвя-

¹⁾ майстерна = дуже гарно зроблена.

зуваних майстерно шерстю та кінським волосінням. Пташина вистелює середину пірям та пухом і накриває гніздо зверха майстерним дашком.

Ще сміливіше й штучніше буде гніздо невеличка пташина, що називається ремез.¹⁾ Народня пісня говорить що пташина стелить своє гніздо на леді; але це лиш стільки правда, що ремез любить гніздитися, над водою. На хиткій галузці, що звисає над водяним дзеркалом, він зачіплює насамперед кілька волокон міцного лика, переплітуючи їх помалу так, що творять немов звисаючий капшук. Ці волокна він перетикає опісля тоншими волокнами лика та пухом із осикових багніток²⁾ і тимже пухом та пірячком вистелює його в середині. Так повстає гніздо в виді великої грушки, з маленьким входом, полишеним збоку, завсіди оберненим до сходу сонця, або до полудня, немов би та пташина знала, що раннє сонце — це велике добро для її кімнатки, в якій живуть дрібні діти.

Добрим будівничим є також іволга, звана в нас подекуди також олійником, від жовтої, немов чиста олива, краски її піря. Хто не чув літом, особливо перед дощем, її жалібного »фав-фав«, що так нагадує голос сонілки? Але певно мало хто бачив іволгу на очі, а і з тих, що її бачили, мало хто бачив її гніздо. Іволга дуже осторожна. Будуючи гніздо, не дбає за красу, але шукає такого місця, де ніяке вороже око не могло б його доглянути. Звичайно закладає вона гніздо на найвищих гильках дерев і то таких, на які ані людина, ані жаден більший звір не лазить, напр. на березах. Та й шукає вона такого місця, з якого виростає кілька гильок у різні боки, так, що гніздо її є захищене і проти бурі і проти хижих птиць. До тих гильок привязує іволга своє гніздо волокнами та шерстю, щоб його буря, гойдаючи деревом, не скинула. В матеріялі для будови вона не дуже перебирає.

Неменше штучно і тривко будує собі гніздо очеретяний дрозд. Сухим шуваром, або сітником звязує він в купу три-чотири міцні стебла тростини, що стоять близько одно коло другого, і на тих кроквах засновує своє гніздо, збудоване з шувару, трав і сухих водоростів, тривке і м'яке. Краї гнізда забезпечені, немов поруччям, стеблами, повплі-

¹⁾ ремез, або ремеза = назва пташки. ²⁾ багніток = базька, шутка.

таними в тростину, на якій держиться гніздо. Так молоді пташенята, чи колихані вітром, чи визираючи з цікавості на світ, не можуть випасти на воду.

Водяний плющух ¹⁾ шукає місця на гніздо при гірських водопадах, а властиво під водопадами. В горах нераз буває, що прудка вода спадає згори так, що поміж стовпом води а землею, чи скалою є невеличкий відступ. У таких відступах оця пташина вишукує собі щілину, або вигрібує нору, куди вода ніколи не доходить, ані не бризкає; там стелить собі гніздо, відділене від світа водою, немов скляним дзвоном. Іноді, щоб дістатися до свого гнізда, мусить плющух пролетіти стрілою крізь водяну заслону. Глядиш на нього і думаєш, що вже пропав, що бідна пташина, попавши в шум водопаду, пішла з водою на дно, а пташина тимчасом щебече в гнізді і втішається зі своїми писклятами.

Сміло й міцно стелять хижакі ²⁾ свої гнізда на вершках великих дерев, або на скелях. Тут уже не травка, або лико, але цілі гиляки йдуть у діло і вистають із будови на верх гнізда, мов оборонні башти і окопи поза мурами замку. Самиця вправді вистелює нутро гнізда травою, соломою, поростами і звірячою шерстю, та всетаки не надто дбає про вигоду молодих, немов бажаючи їх змалку привчити до твердого, хижацького життя.

Каня, сорока і ще деякі хижакі люблять красти незвичайні, барвисті та блискучі предмети — не тільки для вистелювання, як радше для окраси гнізда. В гнізді кані найдено раз коверту з грошового листу; очевидно господарка гнізда вподобала собі пять червоних печаток на білім папері.

Величне на розмір буває гніздо вірла. Орли, так само як бузьки, не будують гнізд щороку, але відновляють їх, докладають щороку свіжого хворосту. Таким способом з орлиних гнізд творяться часто дивогляди понад метер високі так, що старі, могучі дерева стогнуть і скриплять під їх тягарем. Мов на наругу пташиному цареві горобці люблять стелити собі гнізда в тій купі посплітаного галуззя.

Це все розказали ми про наших краєвих крилатих будівничих. Багато часу і місця треба, щоб розказати про-

¹⁾ плющух, або кригушка = назва пташки. ²⁾ хижакі = хижі птахи, ті, що пожирають інші птахи (яструб, орел).

різних заграничних птахів, яких будова гнізд розбуджує правдивий подив. І так птахи, що зовуться ткачі товариські, будують цілі кольонії гнізд під спільною стріхою. Інші украшують свої гнізда вінцем барвистих камінців та черепашок, а один рід ткачів ловить жука-світляка і кладе його в своїм гнізді, щоб мати вночі світло. Славні китайські ластівки будують гнізда з пахучого зілля, перевареного вперед у їх жолудках на масу, яку китайці¹⁾ уважають за великий присмак.

16. СКРИПНИК²⁾ ТА ВОВКИ.

Був у нас на селі скрипник Охрим. Він таки був просто собі хлібороб та ще змаленьку навчився на скрипці грати й так гарно грав. А людям того треба. Як тільки прийшла осінь, почалися весілля, оце вже і кличуть Охрима то сюди, то туди на весілля. І людям веселіше й людині заробіток.

Оце одного разу покликано його на друге село грати. Звісно, весілля діло некоротеньке. Коли Охрим скінчив своє діло, то вже ніч була. Він і пішов додому, а йти треба було лісом. Серед лісу була добра дорога, але Охрим думав собі: піду стежкою — все ближче.

Та й пішов. А ніч була темна, а в лісі ще темніше. Ішов він, ішов та якось і зблукався. Аджеж у лісі не одна була стежка. Бачить Охрим, що діло погане, спробував шукати дороги, так ні вже! Треба було йти навмання³⁾.

Ішов, ішов, та відразу як провалиться кудись під землю! Упав і не так побився, як злякався. Що воно таке? Подумавши трошечки, догадався. В лісі було чимало вовків і шкоди з них було людям чимало. То їх стріляно і ловлено. А ловлено так: викопають яму глибоку саме там, де вовчого сліду більше. Яму накривають гиллям і травою і присиплять, щоб невидно було. За ямою ще часом і принаду,⁴⁾ яку кинуть. Коли вовк принаду почує, прибіжить. А щоб до принади добратися, треба через яму перебігти.

¹⁾ Китайці, або хінці = народ, що замешкує східню Азію. ²⁾ скрипник = музика, що грає на скрипці, скрипач. ³⁾ навмання = наосліп, першою-ліпшою стежкою. ⁴⁾ принада = якась лакома річ для зваблення когось.

Вовк не знає, що там яма, а вона накрита так, що вовк зараз провалиться. Тільки він забіжить до неї, так уже і в ямі. Саме у таку яму попав і Охрим.

Як догадався він про це, то трохи не так страшно стало. Коли чує, а в ямі щось як завие! Охрим так і похолов.¹⁾ Глянув, аж проти нього дві свічки горять. Охрим, звісно знав, що у вовків уночі очі світяться, то й догадався, що це вовчик-братчик піймався в яму та й сидить.

— Це добрий товариш, — думає собі Охрим, — в мене ж і ціпка²⁾ нема, — сама скрипка.

Що тут у Божому світі робити? Вилізти з ями потемки не можна, та й завидна не дуже то, бо яма глибока. Та ще почни вилазити, а вовк тебе за ноги. Ні, треба сидіти тихо. Заліз Охрим у куток, а вовк у другий.

І думає Охрим: — Це він тепер злякався, то й не займає мене. А як осмілиться, то з кісточками пожере. — І справді, трохи згодом вовк уже почав ворухитися, наче ближче підсунувся.

— Погано, — думає Охрим. — Нічого тут не зробиш. Ану, лиш на скрипці заграю. — Взяв, приложив скрипку, та як різне смичком по струнах, а скрипка як заголосить, то вовк аж підскочив!

— О! — думає Охрим. — Це добре.

Та давай грати та ще весело, до танців. Вовкові, мабуть, це подобалось, почав до музики вити. Грає скрипка, а вовк виє.

Коли чує Охрим, як у лісі ще вовчі голоси озвалися. Оце, — подумав, — прибігають. — Та не перестає, все грає. І така в них музика: Охрим грає, вовк виє, а другі вовки з лісу собі голос подають. Таке виття счинили!

А Охрим усе грає. Ніколи він ще так щиро не грав, як тепер. Бо думка була така, що як перестане грати, то вовк зараз до нього та й зість. Коли це одна струна — дзень! — та й пірвалася. Нема що робити, треба на трьох грати. Коли і друга — дзень! — і та пірвалася.

Бачить Охрим, що лихо, почав не так щиро грати. Та як на лихо ще з десять разів смичком не протяг, коли і третя струна урвалася. Тепер залишилася одна. Бідолаха Охрим думав: — Ось-ось зараз і ця урветься, зість мене тоді вовк.

¹⁾ похолов = перелякався, застиг зі страху. ²⁾ ціпок = палиця, дручок.

Грає горобаха ¹⁾ на тій одній струні: та так уже береже її. А сам усе на небо поглядає, чи не розвиднюється, — та молиться: — Господи, пошли швидше світ, може хто йтиме недалеко та почує!

І вже хто його знає, що воно й було б, та справді почало на світ благословитися. І так склалося, що з нашого ж таки села стрілець засідав у лісі на звіра та близько проходив і почув, що скрипка грає, а вовк вие. Він і пішов подивитись, що воно за диво. Натрапив на те місце, де була яма, підходить, і чує, що наче в землі хтось грає. А Охрим і собі чує, що хтось іде, та думає: — Оце ще вовки біжать. Це вже мені край.

Коли чує, аж гукає хтось.

— А хто тут грає?

Охрим і грати кинув та як закричить:

— Я, я граю!

— Та хто?

— Охрим, скрипак!

— Та де ж ти граєш?

— У вовчій ямі, — упав!

— Та на що ж ти граєш?

— Вовка забавляю.

Підійшов стрілець ближче, глянув, справді в одному кутку Охрим, а в другому вовк. Зараз стрілець спустив у яму Охримові дручок і витяг його, а тоді вже вовк вбив.

З того часу вже більше ніколи не ходив Охрим уночі стежками навпростець, бо казав так, що не хоче вже більше на вовчому весіллі грати.

17. СТАРЕ ДОБРО ЗАБУВАЄТЬСЯ.

(Казка).

Ходив собі Вовчик-братчик по лісі, ходив та й надібала його тяжка пригода. Побачили його ловці-молодці та почали за ним гнатися. Втікав Вовчик лісом, лісом, а далі прийшло йому вибігти на биту дорогу. А дорогою в ту пору йшов з поля чоловік з мішком і ціпом. Вовк до нього:

¹⁾ горобаха = бідачисько.

— Дядечку, голубчику! Змилуйся наді мною, сховай мене в мішок! За мною ловці-молодці гонять, хочуть мене віку збавити.

Змилювався чоловік, сховав Вовка в мішок, завдав собі на плечі тай несе. Надбігають ловці-молодці:

— А не бачив ти, чоловіче, Вовчика-братчика? — питають.

— Ні, не бачив.

От вони й погнали далі. А коли вже їх не було видно, Вовк із мішка обзивається:

— А що, пішли вже мої гонителі?

— Пішли.

— Ну, тепер випусти мене на волю!

Чоловік розв'язав мішок і випустив Вовчика-братчика на волю. А цей і говорить:

— Ну, чоловіче, тепер я тебе зім.

— Ей, Вовчику, Вовчику! Я тебе з такої біди вирятував, а ти мене зісти хочеш?

— А що чоловіче! Це так у світі ведеться: с т а р е д о б р о з а б у в а є т ь с я.

Бачить чоловік, що діло погане, і говорить:

— Ну, коли так, то ходім далі. Здаймося на суд. Коли суд скаже по твоєму, то нехай по твоєму й буде; тоді зіси мене.

Пішли далі. Здибають стару Кобилу. Чоловік до неї говорить:

— Будь ласка, Кобило - матусю, розсуди нас. Отже я вирятував Вовчика-братчика з тяжкої пригоди, а він хоче мене зісти.

І розповів їй усе, як було. Кобила подумала-подумала та й мовить:

— Вовкова правда, чоловіче! Я жила в господаря дванацять літ, робила на нього з усієї сили, привела йому десятеро лошат, а тепер коли я постарілася й до роботи стала неспосібна, він узяв та й вигнав мене на голе поле, щоб мене вовки зіли. Так то, дядьку, старе добро забувається.

— А бачиш, моя правда! — крикнув Вовк.

Засумував чоловік і почав просити Вовка, щоби пошукати їм ще другого суду. Вовчик пристав на те. Ідуть. —

ідуть, надибали старого Пса. Чоловік і до нього обертається зі своїм ділом. Розповів йому все, як було. Пес подумав, подумав та й відповів:

— Ні, чоловіче, Вовкова правда. Ось, послухай, як зі мною було. Служив я господареві двацять літ, пильнував йому дому і худоби, а коли постарівся і голосу в мене не стало, він вигнав мене з обійстя і ось я тепер блукаю без захисту. Забувається старе добро, це свята правда!

— Бачиш, на моє виходить! — крикнув Вовк.

Засумував чоловік ще гірше і почав ще раз проситися у Вовка:

— Дозволь мені ще одного суду розпитати, а тоді вже роби зі мною, що хочеш, коли старого добра не памятаєш.

— Добре.

Пішли вони, аж насупроти них Лисичка-сестричка.

— Гей, Лисичко-сестричко! — кличе здалека чоловік і кланяється. — Зроби ласку і підійди ближче, розсуди нас з Вовчиком.

Наблизилася Лисичка-сестричка, розповідає їй чоловік, що і як було. А Лисичка-сестричка не вірить.

— Та не може цьому бути правди, аби Вовк, такий великий пан, вліз в отсей мішок!

— Але ж правда! — крикнув Вовк.

— Ні, ні за що не йму віри! — уперлася на своїм Лисичка. Що вже чоловік божиться ¹⁾, що Вовчик впевнює, ні та ні!

— Не можу цьому вірити, хіба мені доочно покажете, як то було.

— Що ж, це можна, — сказав чоловік та й розставив мішок так само, як тоді, коли саджав Вовка.

— Ось, бач як то було! — сказав Вовк і встромив голову у мішок.

— Як то, хіба ти лиш голову був встромив? — спитала Лисичка.

Вовк вліз у мішок.

— Ну, чоловіче, — каже Лисиця, — тепер покажи мені, як ти його завязував?

Чоловік завязав.

— На, а тепер, чоловіче, покажи мені, як ти на тоці снопи молотиш?

¹⁾ божитися = присягатися.

Чоловікові не треба було цього два рази казати. Як замахне ціпом, як почне лущити по мішку! А Лисиця ще й промовляє:

— Ану, чоловіче, як ти снопи перевертаєш?

Чоловік обернув мішок на другий бік та як не вчидить Вовка по голові та й убив його на смерть.

— Ну, чоловіче, — мовить Лисиця, — я тебе вирятувала від смерті. Що ж ти мені за те подаруєш?

— Дарую тобі, Лисичко-сестричко, мішок курей.

— Добре!

Пішла Лисичка-сестричка за чоловіком до села, стала собі за ворітьми, а чоловік пішов до хати курей шукати. Взяв мішок та й почав курей ловити, коли надходить жінка.

— А що це ти, чоловіче, робиш?

— Розповів їй чоловік усе, що з ним було і з якої пригоди вирятувала його Лисичка і яку він обіцяв їй заплату.

— Богу дякувати, що ти живий і здоровий, — мовить жінка. — А щоб Лисиці давати курей, на це я ніколи не пристану. Ліпше ти всади в мішок наших двох песиків, Лиска і Рябка, та дай Лисичці.

Подумав — подумав чоловік та й послухав жінки. Всадив песиків до мішка, виніс за ворота й мовить:

— На ж тобі, Лисичко-сестричко, оцей мішок курей! Возьми їх на плечі та й неси в ліс, а не розв'язуй близько села, щоб не розлетілись!

Взяла Лисичка-сестричка мішок, несе-несе, двигает-двигает, далі сіла спочити за селом на могилі та й думає собі:

— От, загляну лишень, скільки там тих курей у мішку?

Розв'язала мішок та не впіла гаразд і заглянути, а з мішка як не вискочать Лиско і Рябко. Вхопили Лисичку-сестричку та й тут її на смерть загризли. Не встигла вона й промовити:

— Старе добро забувається.

І. Франко.

18. ДЕРЕВЦЕ.

Ішов Панас із гóрода¹⁾ додому

З сокирою й мішком.

Вертається довелось самому,

¹⁾ гóрод = місто, але горóд, де рóстуть рослини.

Прямуючи ліском.
Іде Панас, не розглядає,
Міркуючи про щось,
(Міркує той, хто нужду знає), —
Аж чує — кличе хтось:
— »Гов, дядьку!« хтось гукнув близенько.
Оглянувся: »А хто там«, — каже, — »де«?
— »Це я«, — озвалося тихенько
Деревце молоде.
»Як вгляділо я вас, так аж зраділо«.
— »А що тобі?« — питає Панас.
— »Є дільце, дядечку, до вас«.
— »Кажи, яке там діло?«
Деревце почало казати,
Яке йому життя погане,
Що не росте воно, а вяне,
Що ніде віти¹⁾ розпускати
Через оті дуби й осики,
Хоч пропади на віки.
»А як би я само росло,
Я б не таке було:
Я б виросло високе та зелене —
Усі раділи б через мене.
Вівчарики і орачі
У холодочку б тут лежали,
Ввесь день би пташечки співали
І спали б уночі...
Зробіте ласку, дядечку, велику,
Не жалуйте дерев старих,
Візьміть та вирубайте їх,
Я дякуватиму довіку!«
Дістав Панас сокиру та брусок,²⁾
Налагодився — полягло дерева...
Пропа́в лісок,
Зне́чевя!³⁾
Тепер само собі стоїть
Деревце молоденьке,
Сміється, шелестить,
(Раденьке, що дурненьке!)

1.) віти = галузки. 2.) брусок = камінь до гострення. 3.) зне-
чевя = несподівано.

День, два — не встигло погулять,¹⁾
Вже й лихо стало докучать.
То сонечко пече, то вітер його пхає,
А іноді буває
Морока²⁾ і з дощем.
Раз якось хмара наступила,
Схопилась буря і зломила
Деревце бідне з корінцем.
— »Бач, божевільне, так і треба, —
От тобі й виросло до неба!«
Озвалася сова:
»Сама дурненька голова,
Мовляв, біду собі купила, —
Талан занастила.
Гай, гай! Росло б і розрослося,
І виросло б, набрало б сили,
І хоч самому б жити довелось,
Біди б не склалось... Світе милий!
Нам лишенько через таких,
Та жалко й їх«.

Моторнії сини і внуки!
Читайте байку для науки!

Леонід Глібів.

19. ДВА СИНИ.

Чоловік умер, двоє діток мені покинув, два сини. Треба мені заробляти, треба своїх діток годувати. Не справлюсь сама. Те продала, те продала, — усе попродала. Важко нам убогим своє добро збувати, що воно в нас кровю обкипіло!

Збула... клопочуся, бідкуюся з ночі до ночі. Ніколи гаразд і діточками втішитись. А діти ростуть, уже й вюгся коло мене і щебечуть мої соловейки.

Андрійко був у мене повновидий, ясноокий, кучерявий: веселий був хлопчина, жвавий. Було, за день добре мені впечеться своєю пустотою, а ще ліпше розважить. І посварюсь і поцілую його. Він був старшенький.

¹⁾ гуляти = бавитися, тішитися, проходжуватися; не встигло погулять = не встигло набавитися, натішитися. ²⁾ морока = клопіт.

А що вже Василько, — тихий, сумирний: у хаті не чути й надворі не видно. Був якийсь задумчивий змалку.

Андрійко село оббіжить, — вернеться червоний, сміючися, пустуючи; а цей, гляди, під хатою денебудь сидітиме: землею пересипається, або зілля всякі вишукує; розкопає щось, — хробачка вигребе, або метелика вловить, — дивиться, думає... Гукне Андрій, він увесь іздрігнеться. А коли то, було, ляже в садку, то цілісінний день і пролежить нерухомо, мов прислухується до чого.

— Що це задумався, сину? — питаю.

— Який цей світ великий, нене!

Ще хлопям був, приземком¹⁾, а все вже зілля знав: і як звється, і де й коли процвітає, і яким квітом; і коли пташки у вірей відлітають, і коли прилітають з вірею, — усе він тее знав.

— Це йому так Бог дав! — було, мені кажуть люди.

— Нехайте його, — це йому так Бог дав!

Ото було тими вечорами довгими, осінніми, як уже стомить мене робота, заберу обойко до себе на коліна та пічку на добрий розум навчати: — як умію, так і навчаю.. Розказую їм і про те і про друге, — толкуюся з ними. Отже мій Андрійко і хутко заскучає: так він і нудиться; очі собі гре і позіхає і зітха.

— Пустіть уже, мамо! — проситься. А скоро пустила, чого не загадає! І гомонить і пустує, поки й сон зможе. А Василько буде хоч цілісечку ніч тую довгу зі мною сидіти, мене слухати та мені в вічі пильнесенько дивлячись.

Пісемо. Вночі прокинешся, — не спить Василько мій.

— Сину! Чому не спиш?

— Так... не хочу!... Чого, мамо, ніч темна-невидна?

— Так Бог дав, дитино, що темно вночі... Спи! — кажу йому. — Спи!

Він і замовкне... Тільки довго ще неспокійно ворочається.²⁾

Було, як місяць у віконечко засвітить, Василько дивиться, очей не зводячи. А я від людей чула, що недобре, як на сонних дітей місяць сипле промінням, — то й укриваю, було, їх і наказую Василькові:

— Не дивись, Василечку, на місяць, — не годиться!

¹⁾ приземок = малий, при землі. ²⁾ ворочається = обертається з боку на бік.

Він і зітхне... То вже вряди-годи упаде така нічка, щоб він спочив тихим духом, — або зовсім нема йому сну, або неспокійні сни сняться.

Андрійко не такий. Уже зоря занялась, уже й сонечко зійшло, а він міцним сном висипляється, розкидався-розгорівся... Як його звечора трудно упорхати¹⁾, так і підняти вранці. А прокинувся він, мій пустунчик, — і гуком його в хаті аж сохи дрижать!²⁾ Ну, бігати, гомоніти, гайнувати,³⁾ аж усе піде жужмом⁴⁾! А само таке раде, веселе, миле!...

Тоді то вже, хоч жалко-нежалко, треба впинити: і пострахаеш, було, і покрикнеш на нього.

Василько меншенький, а навчає старшого брата. Андрійко скорий був, палкий, як іскра: то було тричі на день і більш посвариться з дітьми на вулиці, а то й побеться за яку пустоту.

— Андрійку, — каже тоді Василь, — а що ти невеселий?

— Бивсь, от що!

— Ото-то й бачиш, Андрійку, що за твою пустоту тобі й не минулось; а як би не заводивсь, то й не смуткував би тепер і не соромно б було, що тебе побито!

А Андрійко йому своє:

— І, так сидіти нудно!

Та знов югне⁵⁾ з хати, і слід загув!...⁶⁾

Тихий був Василько, розсудливий. Хто його й на розум добрий наставляв, Господь його знає! Чи піде, було, чи не піде до товариша, вже й повернувся, вже й дома, не засидиться, не заграється ніде. Так і зріс на самоті, сам із собою.

Неговіркий був, несмішливий. У кого вже він не вдався такий?! Андрійко, то всіх у селі знає. Робить і діло, щирим серцем робить, а годинку урве собі на забаву. Цей же, як до чого став, — і очей не зведе, і думки ні на що не зверне, — вся душа його в роботі.

Марко Вовчок.

¹⁾ упорхати = приспати, уложити до сну. ²⁾ сохи дрижать = стовпи в хаті дрижать, хата трясеться. ³⁾ гайнувати = розкидати. ⁴⁾ жужмом = в замішання. ⁵⁾ югне = мигне, скочить. ⁶⁾ загув = пропав.

20. МАТИ.

Ізійшло багато ночі;
 Сплять великі і малі,
 А каганчик все мигоче
 В хаті вбогій на столі.
 То на мить мов погасає,
 То ізнов заблима¹⁾ він,
 Вбогі стіни осяває,²⁾
 Стіл та лавки коло стін.
 Вбого, тихо у тій хаті,
 Тільки прядка³⁾ торохтить:
 Не ляга ще досі мати,
 Син давно спокійно спить.
 Світло іноді освітить
 Піл,⁴⁾ де сон його повив;
 Спить хлопя, рядом⁵⁾ укрите
 Спить і бачить безліч снів:
 Сниться хлопцеві пахучий
 Ліс і луки в квіточках,
 І пташок рої співучі,
 Сонце сниться в небесах.

Сняться забавки без краю,
 Сняться радісні дні...
 І щасливий усміх грає
 На губах йому у сні.
 Спить хлопя, щасливе снами,
 Прядка ж тихо торохтить:
 Наболілими руками
 Ледви може ще робить,
 Довгу нитку витягає
 Вбога мати-удова;
 В хворих грудях заниває,⁶⁾
 Як під гнітом, голова.⁷⁾
 Та не кидає: на сина
 Заробляти треба їй...
 За годину година
 Йде, усюди супокій.
 Каганець самий у хаті
 Ледви - ледви миготить...
 І пряде щиренька мати,
 Син щасливий снами, спить!

Б. Грінченко

21. ЯЛИНКА.

Під самим лісом стояла хатина; в тій хатині жив з ро-
 диною чоловік, Максим.

Той ліс був такий гарний! Навіть зимою не здавався
 сумний, бо між чорноліссям⁸⁾ було чимало і ялиць, а вони
 завсіди так веселять око тим вічно - зеленим убранням.

Недалеко від Максимової хати була одна ялинка: така
 то вже хороша! Була вона не дуже велика, але й нема-

¹⁾ заблима = заблимає, слабо засвітить. ²⁾ осяває = освічує.
³⁾ прядка = жінка, що пряде. ⁴⁾ піл = тапчан, прича. ⁵⁾ рядом =
 полотняна плахта. ⁶⁾ заниває = ниє, болить. ⁷⁾ голова як під гні-
 том = голову наче б щось тиснуло, давило. ⁸⁾ чорноліссям, або чор-
 ним літом буває взимі листовий ліс; сосновий і смерековий ліс буває
 цілий рік зелений.

ленька, саме в міру, та така удачненька, кругленька. Зелені шпильки аж сяють, а молоді пагінки,¹⁾ наче свічечки стримлять прості та ясні.

Пишається ялинка. Прийшла осінь сумна, прийшла зима люта, а ялинці байдуже! Сусідки її, берізки та липки, стоять такі сумні та бідні, листя з них геть облетіло, а ялинка видається ще кращою між сумними товаришками. Ну, і запишалась вона та каже берізкам і липкам.

— «А що? Де ваші кучері гарні та рясні? Чому стоїте деркачами?»²⁾

«Ох, світе мій, яка ж я гарна та величня!»

Величається ялинка; аж тут прилетіла сорока, сіла собі на гільці тай каже «Че-че-че! Чекай, чекай!...» Сорока принесла новину для ялинки: вона була на подвір'ю Максима і бачила, як Максим ладив санки; чула, як Максим говорив, що зрубає ялинку й повезе її в місто на продаж. Так воно і сталося. Вибрав Максим якраз ту найкращу ялинку тай повіз її на торг.

Приїхав у місто і став там, де інші люди стояли з ялинками; багато там їх було: то саме Різдвяні свята були. Міщани купували ті різдвяні деревця, щоб убирати їх на потіху дітям. Чи то ж не втіха справді? Там собі зима біла все снігом та льодом прикрила, а тут тобі в хаті стоїть зелене деревце, прикрашене та освічене світлом, — сяє й зеленіє!

Отсе з такою думкою, щоб купити деревце, підійшла і до нашої ялинки якась то пані та зараз її купила й веліла завезти до свого двора. Там поставили ялинку в світлиці й гарно її прибрали.

Світе ясний! Хто би то пізнав цю ялинку? Вся вона сяє свічечками, ліхтариками; всі віти³⁾ прибрані цукорками та квітками, золотими та рожевими, аж в очах мигтить! Під ялинкою, на примості⁴⁾ стоять ляльки, — такі гарні та такі прибрані!

Ну, і ялинка тішилася! — «От», — каже, — «прийшло мое щастя! Я таки знала, що мене не проста доля чекає!

¹⁾ пагінки = молоді галузки. ²⁾ деркач = то назва діточої забавки; також назва пташки, яка літом проживає у збіжжах і кличе: дер-дер; тут сухі галузки, дерево без листя. ³⁾ віти = галузки на дереві. ⁴⁾ приміст = підвищення, на котрім стоїть ялинка.

Боже, як гарно, як любо! Всі мене хвалять! От, коли б то ті заздрі берізки та липки мене побачили!«—

Але недовго тішилася гарна ялинка: ще свічечки не догоріли доостанку, а вже їх погасили; далі почали здійсмати з ялинки прикраси; все, все поздіймали, — цукорки квіти й забавочки; залишилось тільки те, чого не завважили, або що було мало вартісне, от приміром, ті ланцюжки з гарного паперу... Стоїть ялинка розібрана, темна, дивується, ради собі не дасть: Що це таке?... Її розібрали, про неї зовсім не дбають?

Так, про неї ніхто більше не дбав. Всі занялися ласощами та квітками, що поздіймано з неї. Все те добро поділено між дітей.

Другого дня виволікли її слуги з будинку й викинули надвір у кутик. — Лежить бідна ялинка, розкинувши свої обдерті віти... Вчора вона була така величня, а тепер?... Тепер і сліду нема з тих усіх прикрас! А липки й берізки, як стояли в лісі, так і стоять, як росли, так і ростуть, аж поки їх так саме люди не зрубають собі на пожиток.

22. КОЛЯДА.

Ой, підемо, пане брате, від хати до хати,
Нашим панам — господарям заколядувати.
Ой, колядо, колядочко, дуже ти нам мила,
Що Пречиста Діва Мати Сина породила.
Породила Його в яслах,¹⁾ в селі Вифлеємі,
А пастирі посходились, поклін Йому дати
І предвічне Боже світло на землі витати.

Ой, підемо, пане брате, від хати до хати
З колядою, щастя, долі людям побажати.
Любі браття, християни! Спас родився міру!
Ой, держіте цілим серцем християнську віру!
Ой, неділеньку шануйте, церкви не минайте,
Та в Божий день молітеся, молитви читайте.
По торгах вам не ходити і не збиткувати,
Віру нашу християнську на сміх не давати.

¹⁾ ясла = жолоб, з якого худоба їсть пашу.

Так щороку підемо собі від хати до хати,
З Рождеством святим Хрисовим людям побажати:
Дай нам, Боже, світла, правди, розуму й сили,
Щоб ми нужду й темноту нашу побідили;
Щоб земля нам усе родила жито і пшеницю,
А для нашої худоби усяку пашницю¹⁾;
Щоби в полі повно було, повно і в коморі,
У садочку і в пасіці, на гумні й оборі.

23. ДІТИ ПУЩІ.

На березі ріки Лозви, що впливає з уральських²⁾ гір, стоять самітно юрти³⁾ вогулів.⁴⁾ Подальше від них знаються високі, скалисті гори, а в них чорніє глибока печера. В тій печері, в найдальшій куті сидів маленький вогульський хлопчина, Ляачі. На нім була лиш одна сорочина і смаглаве тіло хлопчини дрижало від холоду. Чорне, кучеряве волосся покривало голову Ляачі, наче шапка. На лиці хлопчини видно було страх і розпуку, а з гарних очей котилися сльози.

Він вибрався з батьком на лови, а коли батько пігнав за раненим оленем, Ляачі заблудив у пущі і втомлений холодом і голодом заліз у печеру і заснув. Нараз проймаючий рев розбудив Ляачі, він побачив темну постать, що наближалася до печери. Це був величезний ведмідь. Серце хлопчини завмерло зі страху, в очах йому постемніло, а медвідь, обнюхавши його і перевернувши лапою з одного боку на другий, з добродушним бурмотінням відвернувся і протягся на землі. Медвідь був ситий: він щойно поживився мясом молодого лося й тепер положився біля хлопця, заповнюючи своїм могучим тілом трохи не цілу печеру.

Коли Ляачі очунав зі страху і зважився зиркнути на свого сусіда, побачив, що медвідь спокійно дрімає. Ну, а що буде як він прокинеться? Одного удару його мохнатої лапи вистане, щоби вбити хлопчину. Ляачі хотілось утекти від страшного звіра, але він боявся рушити з місця. Але ждати

¹⁾ пашниця = паша, пашні рослини. ²⁾ Уральські гори лежать на границі Європи й Азії. ³⁾ юрти = хати, шатра, в яких живуть вогули. ⁴⁾ вогули це фінське племя північного Уралю.

було небезпечно. Ляачі спершу легенько підняв голову, відтак обережно присів на ноги, а потім бистро скочив і стрілою вилетів з печери. Біг здовж берега ріки, доки сил стало, потім зупинився на кілька хвилин, щоби відітхнути й послухати, чи не жене за ним медвідь.

А тимчасом хмари пересунулись на захід, небо про-
чистилось і на сході показалася з-поза ліса рожева смуга
ранньої зорі... Лаячі поживився ягодами, виліз на високого
кедра, нарвав у подолок сорочки шишок і став заїдати мо-
лочні, незрілі ще зернята кедрових орішків. Тепер уже не
спішився вертати домів.

Юрта, де жили батьки Ляачі, була звичайна мужицька
хатина з однісіньким вікном, прорубаним у стелі. Зимою
вставляли в нього кусок леду замість шиби, а літом стояло
воно відкрите, тільки підчас дощу затикали його зверху
оленячою шкірою, або дошками. В куті юрти, на ліво від
входу, замість печі, було уладжене низько при землі вогнище
з глини. Від нього йшов сплетений з галузок комин, обма-
заний зверху і зсередини глиною і виходив надвір через
діру в стелі. Довкола стін стояла широка лавка, яка слу-
жила ліжком для цілої сім'ї. На ній лежали оленячі шкіри,
які заступали подушки й покривала.

Вернувши з ловів, батько Ляачі не дуже журився, що
сина не застав дома. Бувало вже нераз, що хлопчина, за-
гнавшись за якою звіриною, або полакомившись на смачні
ягоди, — ночував у лісі. Батьки не гнівалися за те, бо
треба було, щоб Ляачі привикав до ліса. Тепер вони як-
раз з другими дітьми заїдали сире оленяче мясо, коли
Ляачі з сяючим личком з'явився в юрті та став розпові-
дати, де він провів ніч і що йому приключилось. Батьки
були раді, що син їх набрав досвіду і порішили, що Ляачі
вже не дитина, — він уже знає, звідки вогулсві може
грозити небезпека; тим то й пора йому вчитися боронити
себе від дикого звіря і ходити на лови. Батько зробив
Ляачі маленький лук і стріли і почав учити його стріляти.
Спершу хлопчина ніяк не міг попасти стрілою в намічену
ціль, але поволі набирав вправи і став знаменитим стріль-
цем. Разом з батьком, а то й сам ходив він на лови, щоби
родині доставити поживи.

Так то діти далекої півночі вже змалечку звикають
до завзятої боротьби з диксю природою.

24. ЛЕВ ТА МИШ.

Старенька мишка горювала¹⁾
Ніде їй бідній було жить,
Голівоньку на старість прихилить,
Сама собі по світу блукала.

Діток нема: були колись,
Теперечки по світу розбрились,²⁾
Одним-одна зісталась мати!

От і пішла вона звичайненько прохати,³⁾
Щоб лев у дуплі дозволив їй,
Самотній та старій,

Хазяйство⁴⁾ завести маленьке
Біля⁵⁾ їх милости близенько.
»Хоч сила всім страшна твоя,
Хоч пан ти, — каже, — між панами,
Та хто зна, що буде з нами?

В пригоді може стану й я«...
— »Хто? Ти?« — лев заревів, — »Така погана?...
Мене, такого пана,

Сюди задурювать прийшла?!...
Пішла!

Бач, теревені розпустила.⁶⁾
Тікай, поки ще ціла!«
Злякалась мишка та притьмом,⁷⁾
Поміж травою, лопушком,
З переполоху почухрала,⁸⁾

Туди-сюди й з очей пропала.
Раз лев пішов поживи розглядать
Та у тенета⁹⁾ якось і піймався.
Рванув він раз, — тенета не тріщать:
Удруге, третє, — ні! Вже як не силкувався,
Як не ревів

І не вертів,
А все таки не вивертівсь: зістався!
Прибігли люди: узяли,
Зв'язали бідного та й повезли

¹⁾ горювати = бідувати. ²⁾ розбрились = розлізлись, розійшлись.
³⁾ прохати = просити. ⁴⁾ хазяйство = господарство. ⁵⁾ біля = коло.
⁶⁾ теревені = дурниці; теревені розпустити = говорити дурниці ко-
мусь. ⁷⁾ притьмом = скоро, раз-два. ⁸⁾ почухрала = смикнула,
втікла. ⁹⁾ тенета = сіті.

По ярмарках в залізній клітці,
На диво світові всьому.
Мабуть, були циганські митці.¹⁾
Прийшлося гірко бідному йому.
Згадав про мишку, що вона казала,
Тай думав плачучи: »Як би вона була,
Загинути б мені дурному не дала:
Тенета б всі попрогризала...
І я б гуляв тепер в зеленому гаю,
Мов у раю«.
А сам, сердешний, слізоньки ковтає:
Є каяття, та вороття²⁾ не має!

25. ЧИМ І НА ЧИМ ЛЮДИ ДАВНІШЕ ПИСАЛИ.

Зразу видовбували люди письма на камінних плитах, на домах та стовпах. Важніші письма, як заколи, видовбувано на вигладженім металі, а до маловажних річей уживано дерев'яних табличок. У Вавилоні знайшли тепер цілі книгарні, зложені з глиняних цегол і стовпців.

Єгиптяни рисували письмо на тканині з гнучких, тонко розпрасованих стебел рослини, званої папірусом, індійці на листьях пальм. Того паперу з папіруса вживали також греки й римляни.

До щоденного письма, або до науки писання, вживали римляни дерев'яних табличок, котрі покривано тоненькою поволокою воску; на таких табличках писано залізним рильцем, що звалось »стиль«.

В середніх віках напущена товщом шкіра звірят, звана пергаменом, була головним матеріалом до писання. На ній писали дерев'яним прутиком, розщипленим на кінці, а пізніше кистю. Прутик, або кисть мачали в колірній течі так, що більше малювали, ніж писали. Таке письмо було нераз дуже прикрашене, але праця коло того була велика; щоб одну картку в той спосіб записати, а властиво замалювати, на те треба було довго часу.

¹⁾ митці, або мистці = штукарі, комедіянти. ²⁾ вороття = поворот до давнього стану.

Тоді знав лиш дехто писати; коли ж з часом це знання стало поширюватися, стали люди роздумувати над таким прибором, яким легко й скоро можна би писати. Довго вживано прутиків з тростини, які так само затиналися й розколювалися як пізніші пера.

З кінцем V. століття по Хр. стали люди вживати до писання гусячого пера. Воно дуже причинилося ро розвитку письменства, і хоч воно таке мале, то все ж таки панувало більше, як 1300 літ. Ще в минулім столітті служило воно вірно всім; аж ось армія малих сталевих бляшок виперла гусяче перо з його становища так, що нині вже ніхто його не вживає.

Хоч гусяче перо, утомлене тринадцятьсотлітньою працею, пішло спочивати, все ж таки люди, признаючи превеликі його заслуги, назвали ті малі сталеві бляшки, якими нині пишемо, перами, хоч вони до справжніх пер і неподібні.

26. КАЗКА ПРО БУЗЬКА.

По сотворенню світа прикликав Господь Бог усі звірята до себе і приказав їм, щоб йому служили.

До бузька казав:

— Дав я тобі сильні крила, могучий лет. Возьми оцей мішок і занеси його повітрям ген-ген через гори, ліси й моря аж до великої пропасті, яку на кінці побачиш. Там кинеш цей мішок і назад до мене вернеш. А ще тобі приказую: хоч як тебе кортіло б цей мішок розв'язати, не роби цього. Памятай не роби, бо з цього вийшло б велике нещастя для світа!

Ухопив бузько мішок могучим дзьобом, знявся високо під облаки й летить. Перелетів одно, друге море, — одні, другі, треті гори, минув ліси й полонини,¹⁾ а тої пропасті як не видно, так не видно.

Змучився бідолашній бузько, хоч, що правда, мішок йому ні трохи не заважив, бо був, наче перце, легкий, а то з Господнього приказу. Тільки страшна цікавість розбирала його: пощо він цей мішок несе й пощо має його в пропасть кинути?

¹⁾ полонини = пасовиська положені високо на горах.

От він собі міркує:

— Спускаюся на землю та відпочину дещо.

Так і зробив. Зложив мішок на землю, з ноги на ногу переступає, відпочиває, та раз-у-раз зукоса на мішок споглядає. Що то такого може там бути?

Видно, щось живе, бо мішок ворухиться, трясеться, корчиться на всі боки. Ей, коби так зробити хоч малесеньку дірочку та й заглянути до середини!

— Не вільно, Господній наказ не дозволяє!

Ухопив бузько мішок і злетів угору. Але, видно, не випочив ще доволі, бо мішок видався йому тяжчим та й цікавість щораз більше дошкулювала.

— Заглянути, чи не заглянути? — міркує.

Був приказ не розв'язувати мішка та не було заборони, щоб дірки не зробити. Адже в тім не буде нічого злого. Так йому щось до вуха шепче: »Поглянь, поглянь!«

І не видержав бузько. Спустився на землю, клювом підважив вузол шнурка.

Ледви це вчинив, шнур відскочив, а з мішка почали сипатися змії, вужі, жаби, ропавки, веретільниці і всяка погань, що повзе по землі.

Добулося все те з мішка та й стало втікати на всі боки. Бузьчище гонить за ним; хапає одно, хапає друге, до міха кидає, але гаддя виховзується йому з клюва; що зловить одно, то друге вже втекло.

І так розповзлася погань на чотири сторони світа, скрилася по норах, під камінням, у скельних щілинах.

Страх перед Господнім гнівом, перший страх у життю, згорнув бідного бузька. Стоїть він на своїх довгих ногах, смов у землю вкопаний. Аж ось чує він голос:

— Як сповнив ти мій приказ?

Почервонів із сорому бузько, довгий клюв і високі ноги стали, як кров, червоні.

По хвилі одначе очунав¹⁾ трохи та й став виправдуватися: то мішок був надто тяжкий, то гаддя вертілося, і це і те, а один викрут більше брехливий від другого.

Слухав його Господь спокійно, а вислухавши, промовив:

— Не сповнив ти мого приказу, а крім цього, виправдуєшся, збрехав. За злим учинком наступає кара. Отже

¹⁾ очуnати = прийти до себе.

літай і шукай до кінця світа того гаддя, яке ти розпустив по світі. Воно буде твоєю поживою. А що ти голосу, який я тобі дав, ужив на викрути й неправду, тому відбираю в тебе голос. І по всі часи будеш ти на собі носити пятно¹⁾ сорому.²⁾

Таку казку про бузька розповідають собі люди по селах.

27. ДОБОШАНКА.³⁾

Яремче.⁴⁾

— Завтра йдемо на Добошанку; пізнаєш найдикішу частину наших Карпат! — кажуть мені мої товариші.

— Добре!

— Ходім до Вінтона; без провідника на Добошанку не підемо.

А Вінтон Процюк знає гори, як свою власну хату. Двадцять літ служив побережником⁵⁾ у державних лісах.

Знайшли Вінтона, умовились.

Оба мої товариші, бувальці по горах, оглянули мою гардеробу.⁶⁾

— Убрання бери що найгірше, але тепле; шапку, плащ з капузою, черевики дай зараз шевцеві підбити цвяхами, висмаруй рициновим олійком, палицю бери міцну, підковану; до торби візьми горнятко на воду, сухого м'ясива на два дні та хліба.

На другий день раненько рушили ми в дорогу.

Наш провідник іде попереду одномірним, спокійним кроком; вкорочує нам каменисту дорогу, ведучи прямо утоптаними стежками через сіножаті.

Увійшли до ліса; тут уже не вкоротиш дороги; треба йти стрімкою, каменистою доріжкою, зробленою с'як-так для вивозу дерева зимою.

Даром стараєшся оминати гостре каміння, на яким стопи перехилюються то вправо, то вліво, то взад, то вперед. То ж, не розбираючи довго, ступаєш, як попало, втираєш піт з лица, питаєшся, чи ще далеко до води й тішишся бодай

¹⁾ п'ятно = знак. ²⁾ сором = стид. ³⁾ Добошанка = гірський верх у східних Карпатах. ⁴⁾ Яремче = село за Делятином. ⁵⁾ побережник = чоловік, що доглядає (береже) ліса. ⁶⁾ гардероба = убрання.

тим, що йдеш лісом, де милий холодок, чудовий запах смірекових лісів і де промені сонця ледви-ледви продираються крізь густі віти височезних смерік.

У лісі величава тишина; ніякого голосу, ні людського, ні звіринного, не чути, лише хвилями вітер шумить верхами дерев.

При воді, на малій полонині відпочиваємо. Лице нашого провідника вкрилося журбою, його вправне око дивиться раз-у-раз на південний захід. Він передбачує дощ та нічого нам про це не каже.

Виходимо на полонину, що лежить посеред ліса на горі Буковиці. Стоїть там нужденна колиба:¹⁾ скосий дах з драниць, обложений камінням. Коло неї кількох людей, а серединою полонини йде череда овець; попереду старший пастух - ватаг, за ним баран - проводир, а опісля вівці білі й чорні, збиті в громаду, на кінці молодший пастух. Оба пастухи патлаті, бідні й негарно одіті, очі й вираз лица в них сумні - невеселі. На поздоровлення відповідають, але видно, до розмови з нами не мають охоти.

Входимо у дрімучий буковий ліс, — від нього й назва гори: Буковиця. Тут привітав нас дощик, спершу дрібненький, ріденький, але небавом густий та грубий. Вдягаємо чим скоріше плащі, голови вкриваємо капузами; наш провідник обертає свій киптар вовною наверх. Стоїмо хвилю під великанським буком, але дощ і не думає втихати, а стояти під високим деревом небезпечно, рішаємо йти далі. Чейже за дві години зможемо дійти до цілі нашої дороги першого дня, до Ільми над Зеленицею, притокою Бистриці, де в лісничого відпочинемо й переночуємо.

Вже наші »непромакальні« плащі давно перемокли, але на щастя, перейшовши нову кладку на Зелениці, находимо новеньку, недокінчену ще колибу, яка дає нам захист перед дощем. Розвішуємо наші плащі, щоб бодай стекли, добуваємо засоби харчів, жартуємо весело, вдоволені з захисту, наш Вінтон уже встиг навіть старі кости протягнути на трісках у куті. Та дощ уже устав і сонечко засвітило. Як же жваво йдеться тепер, наче б ми щойно вийшли з хати; повітря відсвіжене, пахуче, а що під ногами мо-

¹⁾ колиба = хата, в якій живуть протягом літа пастухи, що пасуть на полонині худобу

кро, — хто ж про те дбає супроти цієї величі краси, якою приодіта тут природа.

Йдемо догори Зеленицею; вода в ній смарагдово-зелена¹⁾ то спадає тихо каскадами,²⁾ то протискається спінена крізь грубе каміння; береги раз низькі, то знов круті, високі, скалисті, страшні. Ріка вється яром³⁾ дуже живописно, відбиваючись часом від грізної скелі під прямим кутом. Місцями немов відпочине, зробить маленьке плесо, розілле ширше свої зелені струї, а там далше з шумом рине вода поміж каміння вузьким, скалистим руслом, затіненим густо по обох боках могучими деревами.

Ось уже й лісничівка; далше на полудне аж до границі не знайдеш уже і сліду людського життя. Тут довжезні, каменисті верхи гір, попереривані вузькими, лісистими ярами, непригожими ніяк до поселення, без доріг і стежок, вітчина оленів, на які щороку зимою приїжджають полювати всякі чужинці.

Другого дня о 4. годині рано ми вже на ногах, бо цієї днини чекає нас найтяжча й найдовша дорога. Надворі холодно; вказує це на погоду, отже рішаємося йти далше на гору. По дорозі минаємо дві полонини, нижню й вижню; на першій стоїть простий, дерев'яний хрест над ледви значним гробом, де похоронено пастуха, вбитого громом. На вижній полонині здивовано глядить на нас стадо коней і коров, які, видно, давно людей не бачили.

Тут кінчиться ростинність. З цієї полонини на висоті 1400 м. отворився нам повний вид на ціле південне збічча і вершок Добошанки, вкритої зломаним каміння та жерепом⁴⁾. Тут уже провідник нічого не допоможе, бо нема ніякої стежки: всюди вільна дорога! Обходимо жереп, ступаємо з каменя на камінь, інколи опираємося й на руках, вишукуємо собі найдогіднішу дорогу, відпочиваємо що кілька хвиль, любуючись щораз далшим і ширшим видом. Вкінці ми вже на головнім хребті, а незабаром і на верху Добошанки.

Вид звідти чудовий. Не бачили ми, що правда, ні Станиславова, ні Коломиї, ні навіть Снятина, але зате любува-

¹⁾ смарагд = дорогий камінь зеленої краски; смарагдово-зелена = така зелена краска, як смарагд. ²⁾ вода спадає каскадами = пеначе по сходах. ³⁾ яр = долина, глибокий рів між горами, яким пливе вода. ⁴⁾ жереп = косодеревина.

лися незрівняним видом на наші гарні гори. Там на полудневім сході видно, як на долоні, ціле пасмо зеленої Чорногори з Говірлею,¹⁾ подібною до великої копиці сіна; супроти неї знімається по румунським боці сміло вгору стрімкий Петрош²⁾ з великою плахтою снігу, що ніколи не тає. А за пасмом Чорногори далеко - далеко видно вищі о багато від наших семигородські Карпати. На захід бачиш поважну Сивулю, царицю цієї частини Карпат, понад 1800 м. високу, а на північ спадають гори поволі до низини над рікою Бистрицею.

Людські оселі можна бачити на схід здовж долини Прута, а над Тисою містечко Ясіня³⁾, яке звідси видно, мов на долоні.

Добошанка, 1657 м. висока, здіймається в самім серці Горганів,⁴⁾ найбільше каменистих гір у цілих східніх Карпатах. Учені догадуються, що несловянська назва тих гір «Горгани» може бути вірменського походження, бо гора цієї назви знаходиться у Вірменії в Малій Азії. Ціхою всіх тих гір є шпильасті верхи; всі вони завалені грубими, гранчастими відломами твердого пісковику, званими тут «цекотами». Між щілинами цекотів пропадає безслідно вода з воздушних опадів і тому то каміння Горганів з браку вогкості не встигло досі покритися рослинністю.

Цекоти обсуюються в долину вправді поволі, але зате безупинно, а причиною цього є не лиш їх власний тягар, але і сніг, що покриває верхи Горганів аж до літа. Вода з таючих снігів підмиває скали і спричинює їх обсуювання.

Іноді бувають такі обсуювання дуже значні, а обсунені місця називають тут «зарвами». Така зарва є на північному збіччу Добошанки на просторі яких 500 метрів. Цілий великанський бік гори з самого верху неначе відлупився й покотився з усіма своїми цекотами в долину. І понеслися вони з громовим гуком і ломотом дерев широко камінною рікою далеко в ліс, ломлячи, мов билинки, старезні смереки, могутні буки і столітні явори. І нині видно тут цю камінну ріку, що вдерлася глибоко в ліс, — грізну, пусту, мертву. Та сотки літ ще минуть, заки вона зазеленіє.

О. Макарушка.

¹⁾ Говірля (Говерля) = найвищий верх у Чорногорі; Чорногора = це найвище гірське пасмо у східніх Карпатах за Жабем. ²⁾ Петрош і Сивуля = це назви гір. ³⁾ Ясіня = містечко по тім боці Карпат на Закарпатті. ⁴⁾ Горгани = це скалисте гірське пасмо у східніх Карпатах.

28. ПОНАД ХМАРИ.

Понад хмари! Понад хмари, брате!
Вийди в гори з навісної¹⁾ хати!
На верхах скалистих там ще тихо,
Не зайшло туди ще людське лихо.
Не встають там веснянії чари,
Вітер там горою, низом хмари.
Але кращі там сніги лискучі,
Ніж на долах повінь, град і тучі.
Краща студінь, пуста там сонлива,
Ніж весна на долах нещаслива.

О. Маковей.

29. ВЕЛИКОДНЯ НІЧ І СВЯЧЕННЯ ПАСКИ.

Надворі темно, по хатах світиться. Небо вкрилось зірками. Тихо по селі. Аж ось заскрипіли одні ворота й другі, почулись людські голоси, люди рушили до церкви. Поїхали возами шляхом.²⁾ На возах наскладали свячене, понасажали старших дітей: дорослі йдуть біля возів, а інші прямо через гору межами. Дома остались тільки хазяйки з малими дітьми.

Посеред темряви сяють маленькі вікна дерев'яної церкви. В церкві, на цвинтарі й попід дзвіницею повно людей; поза цвинтарем цілий табір волових і кінських возів. От-от дочитаються Христа. Дочитались. Засяла церква ще більше, задзвонили в усі дзвони й потомлений безсонною ніччю народ стрепенувся.³⁾ Радісно залунало попід церковною банею «Христос воскрес із мертвих, смертю смерть поправ і сущим во гробі живот дарував»⁴⁾. Гучно на священникове «Христос воскрес!» відповідають люди: «Воістину воскрес!»⁵⁾ і другий раз і третій раз — і виходять з церкви. Понад чубатими й завітчаними в вінки, людськими головами пронесли з церкви хоругви і хрести.

¹⁾ навісний = докучливий, нудний. ²⁾ шлях = дорога. ³⁾ стрепенувся = порушився, заворушився. ⁴⁾ «Христос воскрес із мертвих, смертю смерть поборов і тим, що у гробі життя дарував». ⁵⁾ Направду воскрес!

Кругом церкви на цвинтарі поуставлювано свячене, а за ним стіною стоять люди, заступаючи собою передосвітній вітерець, що проймає поза ковнір і в рукави одежі, освіжує всіх і не гасить засвічених при свяченім високих свічок. Парубки несуть хоругви, що їх посправляли за колядні гроші. Дяки, а з ними весь народ, виводять »Христос воскрес«, а священник благословить і кропить святою водою паски. Титар¹⁾ з паламарем,²⁾ ідучи слідком за священником, відбирають від кожної миски і від кожних ночовок³⁾ по дві крашанки й надгорілі свічечки. Ті, біля котрих уже священник пройшов, збирають свячене, завязують миски у скатерті⁴⁾ й товпляться до виходу з цвинтаря. Людський говір покривається гомоном дзвонів. Усі радісні, прибрані в ліпшу одіж, христосуються, відтак розходяться по дворах; вулиця повна возів та людей. Просвітилось небо на сході і невеличкі хмарки пливуть, попідзолочувані знизу промінням сонця, що ще не виплило на небо.

30. ГАЇВКИ, АБО ВЕСНЯНІ ПІСНІ.

На Великдень бавляться дівчата коло церкви, виспівуючи гаївки. Це останок релігійних обрядів українців ще з поганських часів. Вони обходили з початком весни свято, що було продовженням святкування празника в честь сонця, або Дажбога,⁵⁾ яке припадало під кінець місяця грудня (тепер Різдво).

Богиню весни звали Ладою, бо з весною починався в природі лад. Де лад і порядок, там усе гарне; тому Лада була богинею краси.

Отже гаївки, це пісні, а zarazом і забави в часі Великодня. В тих піснях співається часто про Ладу, або про золоте зернятко, та про бджоли, що з весною починають рухатися до свого діла.

Ті пісні є дуже різnorodні. Майже ніодин нарід не має їх так багато, як наш, а всі вони містять у собі в веселій формі багато слів та гадок, часом незрозумілих

¹⁾ титар = старший брат церковний. ²⁾ паламар = церковний слуга, той, що світить у церкві свічки, дзвонить до Служби Божої. ³⁾ ночовки = коритце, опалка. ⁴⁾ скатерть = обрус. ⁵⁾ Дажбог = бог сонця й соняшного тепла, найстарший поганський бог в українців.

тепер і для тих, що їх співають, і для тих, що слухають.
Кожна гаївка має навіть окрему назву, як прим.: Криве коло,
Коструб, Явір, Шпачок, Воротар.

1.

Пісня про березу.

Ой, хвалилася березонька:
— »На мені кора біленькая,
На мені листя широкее,
На мені гилля високее«.
Ой, відізветься зелений дубочок:
— »Не хвалися, березонько,
Не ти свою кору вибілила,
Не ти своє листя ширсчила,
Не ти своє гилля височила!
Вибілило кору яснее сонце,
Широчив листя та буйний вітер,
Височив гилля та дрібний дощик«.

2.

К о л о.

(Дівчата, побравшись за руки, ходять колом та співають):

Ой, зацвили фіялочки, зацвили,
Аж ся гори з долинами прикрили.
Збирала їх Маринейка ¹⁾ знизейка,
А за нею і братейко зблизейка.
Ой, ходи ж ти, мій братейку, за мною:
Люба мені бесідойка з тобою.

3.

В о р о т а р.

»Молода, молода,
Відчини ворота!«
»А хто з воріт кличе?«

»Князі і служеньки«.
»А що за дар везуть?«
»Золоте зернятко,
Маленьке дитятко«.

¹⁾ в народніх українських піснях подибуємо говірні слова: Мари-
нейка, низейко, братейко, бесідойка, фасойка; правильно пишемо й го-
воримо = Мариненька, низенько, братенько, бесідонька, фасонька.

»Нам ще того мало«.
»То ми вам додамо«.
»А що ж нам додасте?«

»Ярії пчолоньки
І фасойку меду«.
»То ми відчиняймо!«

31. ВЕСНА.

Весно, весно, весняночко,
Прийди до нас, паняночко!
Розвій хмари сніговії,
Розбий мости крижанії.¹⁾

Здійми чари зимовії,
Зрости²⁾ трави шовковії.
Посій квіти запашненькі,
Приводь пташки голосненькі.

Весно, весно, відізвися,
Прийди до нас, не барися!³⁾
Ти ж, сонечко золотее,
Віднеси прохання⁴⁾ тее
В вирій, любую країну,
Де живе весна-дівчина!

Красне сонце не барилось,
Вніч за морем опинилось,
До віконця припадає,
Мандрувати підмовляє;
А веснонька-дівчинонька,
Коханая дружинонька,
Відчинила віконечко,
Привіталась до сонечка;
Стала зараз поспішатись,
В мандрівочку виряжались.⁵⁾

Умилася росицею,
Утерлася зірницею,
У озерці видивлялась,

Прибиралась, одягалась
У сорочку-серпаночку⁶⁾,
З рожевого туманочку⁷⁾,
У спідничку зелененьку,
У контушик блакитненький,
У віночок із квіточок,
У намисто із зірочок
Та з перлистих росиночок.

Вийшла весна на ганочок.
Покликала весняночок.
Весняночки гожі, жваві
Весні воза споряжали:
Та драбини із билини,
А колеса із калини;
Квіточками вимощали,
Дрібних пташок запрягали.

Сіла весна у візочок;
Взяла в руки батіжочок,
Із вербички зеленої,
Не простої, свяченої;
В другу руку крашаночку,
Мальовану писаночку.

»Гей - же, гей - же, щебету-
Веселії політушки!⁸⁾ [шки
Нумо, нумо, поспішати,
Сиву зиму воювати!
Жовнярики - журавлики,

¹⁾ крижанії = ледовії, ²⁾ зрости = зроби, щоб вирости. ³⁾ не барися = не бався, не затримуйся. ⁴⁾ прохання = просьба. ⁵⁾ виряжались = вибиратись (у дорогу). ⁶⁾ сорочка - серпаночка = сорочка з дуже тоненької, прозорої матерії. ⁷⁾ туман = мряка. ⁸⁾ політушки = жваво літаючі. ⁹⁾ сурма = труба.

Попереду виступайте,
Ви у сурми⁴⁾ вигравайте,
Викликайте зиму в поле,
Повоюймося на роздолі;
Ой, хто кого переборе,
Зажене за синє море!«

Веселенько сонце сяє,
Летять пташок цілі зграї,
Несуть вісти летючії.

Для зимоньки пекучії.

Зима - баба, як зозуля,

В темний ліс мерщій¹⁾ май-

У ярочках поховалась, [нула,

Ревно слізми заливалась.

Як потекли її слъози,

Підтопила і морози;

Він побачив тее лихо,

Осідлавши вітра, тихо

Знявсь досвіту та й полинув

У північну країну.

Світить зоря, світить ясна,

Іде весна, їде красна

На плужечку, на борінці,
По лугах, степах, по нивці;
Де поклала борозеньку,
Там трава вже й зелененька,
Де на супочинок звертає,
Там пролісок²⁾ розцвітає.

Доорала аж до яру,

Принесла на зиму кару:

Як махнула вербичкою,

Розлилася водичкою;

Як писанку покотила,

Зовсім вмерла зима біла.

Усміхнулась весна жвава,

Зозуленька закувала.

Як гукнула веселенько,

Обізвався соловейко.

А ми тее зачуваймо,

Весну красну звеличаймо,

Заплітаймось у таночки,

Заспіваймо весняночки;

»Весно, весно, весняночко,

Хвала тобі, паняночко!«

32. РОЗУМ У ЗВІРЯТ.

I.

Гу, як зимно! Вітер, мороз, — засипують сніги, мерзне людина і звір і пташка. Але те все триває коротко, два три місяці, і знов щезне лід і сніг і зелена травиця покриє землю і птичка защебече і квітка украсить садок.

Але є місцевості, де холод ніколи не устає. На вершках височезних альпейських гір у Швайцарії³⁾ лежать сніги літом і зимою.

Дороги по тих горах дуже прикрі, а у снігових метелицях гинуть там нераз подорожні. Тому на одній такій ви-

¹⁾ мерщій = чимдуж, скоро. ²⁾ пролісок = праліска. ³⁾ Швайцарія = держава, положена між Німеччиною, Францією та Італією.

сокій горі, званій горою св. Бернарда, стоїть монастир, якого ченці¹⁾ поставили собі за ціл приймати заблуканих подорожніх, рятувати замерзлих по дорогах. Оці то великодушні мужі відrekliся з любові до ближнього всіх приємностей життя, всіх вигід, а жертвували себе на услуги нещасним в дикій околиці, де ані деревина, ані квітка не радує ока. З нараженням власного життя несуть поміч подорожнім, а їх помічниками в тих геройських трудах є величезні пси. Ті сильні, гарні звірята вкриває довга шерсть, широкі їх лапи не западають в сніги. Годі й повірити, з якою поворотністю сповняють вони свою задачу, як ревно помагають ченцям в їх благородному ділі. Від самого досвітку ходять ті пси з кошиками на шиях, в яких зложені хліб, вино й теплий плащ, та шукають заблуканих, а де найменший доглянуть слід, прибігають зараз у те місце. Почувши людський голос, відповідають гавканням і звертаються в його напрямі. Нюхом шукають засипаних снігами і з незвичайною ревністю помагають нещасним: розгребують сніг, лижуть замерзлі лиця й руки, ogrівають їх своєю шерстю і схиляються до них так, щоби могли дістати з кошиків поживу, — помагають їм піднятися на ноги і стараються довести їх до монастиря. В гірших випадках накликають других псів, або ченців, або біжать до монастиря і приводять відти поміч.

У той час, коли з гірських узбіч обсуваються великі маси снігу, т. зв. лявіни, коли гураган починає шаліти, ченці беруться ще ревніше за своє діло. Виходять з монастиря, а їх ведуть пси стежками, що тільки їм добре відомі, посеред мряки й метелиці.²⁾ Ченці підчиняються з повним довірям своїм чотириногим провідникам, бо знають, що пси поведуть їх найменше небезпечними дорогами й туди, де треба рятувати подорожніх. Замерзлих подорожніх заносять у монастир і складають тіла мерців в окремій місці, де завдяки морозові не псуються, і навіть по кількох роках пізнають їх свояки, або знакомі.

Буде вже тому більше, як пятьдесять літ, як дорогою через гору св. Бернарда йшло кілька подорожніх, а між ними жінка з двома дітьми.

Страшна снігова метіль засипала стежки, а нещасна мати, збившиися з дороги, остала з дітьми позаду. Тріскучий

¹⁾ чернець = монах. ²⁾ метелиця = сніжна заметіль

мороз проймав їх тіло, а бідні діти горнулися до матері, взиваючи надармо рятунку. І так сердешна скостеніла в снігу з малим дитятком, а старший хлопчик, ще живий, попав у сон-дрімоту.

Аж ось надбіг пес із монастиря. Почувши подорожніх, випорпав їх зі снігу й став ogrівати власним тілом; але дарма! Один тільки хлопчик очунав,¹⁾ а пес урадований ласився біля нього так довго, аж той сів йому на хребет і так оба прийшли до монастиря. А коли хлопця взяли ченці в опіку, добрий псисько почав вити і гавкати в сторону замерзлих людей так, що братчики догадалися, чого він хоче.

Забравши потрібні до рятунку речі, пішли за ним до полишеної матері. Але вже було запізно так, що мертві тільки тіла занесли в монастир.

Пес, про якого оповідаємо, називався Барі. Більше як сорок подорожнім урятував він життя. Тепер уже не живе,— але вдячні горожани міста Берна, столиці Швейцарії, казали його шкіру випхати й помістити в музей на вічний спомин.

II.

Таким то розумом наділила природа німі сотворіння на те, щоби несли поміч людині. Та не думайте, що тільки одні пси такі розумні, — ні! Усяка, найдрібніша навіть животина має свого роду розум. От хочби риби.

Придивімся їм, як їх справлятимуть на свята! Їх сонні очі вказують добре на їх понятливість, — а вчені знавці природи подають нам дуже цікаві досліди, які доказують, що й ті на вид бездушні сотворіння не позбавлені почувань.

Ось що розказує нам англійський лікар:

— Зайшов я раз на беріг саджавки, де штучно годують риби, і звернув увагу на гарного, великого щупака, зі шість фунтів ваги. Як тільки він мене завважив, кинувся притьмом²⁾ у воду, але так нещасливо, що розтяв собі голову на гаку, застромленому в прибережній дощині; знать було, що страшенно терпів, крутився, поринав і впливав, накінець вискочив на беріг.

¹⁾ очунав = прийшов до себе, віджив. ²⁾ притьмом = зараз.

Оглянув я хворого; з рани виходив мізок. Обережно вложив я той мізок назад у голову і ножиком попідносив позадирані береги рани. За весь час тої операції щупак поводився супокійно, опісля пірнув знов у воду. Здавалося зразу, що йому легше, та по часинці став опять ворухитися й вискакувати на беріг. Тоді призвав я сторожа і при його допомозі обв'язав рибі зранену голову. Другої днини, коли я станув над саджавкою, щупак сам виплив з води й положив голову при моїх ногах. Я знов його оглянув і переконався, що рана вже гоїться. Коли я ходив берегом туди й назад, щупак плив у слід за мною; коли я вертав, завертався й він. Дальших днів привів я моїх знайомих, щоби були свідками цієї дивної пригоди. Щупак заєдно припливав до мене. Небавом так освоївся, що приближався на кожний мій свист і брав їду з руки. Від других утікав, налякавшись.

33. ПІСНЯ.

— Спи, моя доню, спи, засипляй!
Я заспіваю про дивний край;
Любо та тихо там всі живуть,
Пташки співають, квіти цвітуть,
Річка, мов срібло, в лузі біжить,
Хмара заходить, грім не гримить,
Діти не плачуть, бідних нема,
Там усе літо, хоч в нас зима.
— Мамо, вже годі, більш не співай,
Краще поїдьмо зараз в той край!
— Очі закриєш, швидко заснеш,
В таку країну вмиєш полинеш!

34. ВЕЛИКОДНІЙ СОН ДИТИНИ.

Завтра Великдень. Велике місто поволі стихає по денній метушні:¹⁾ люди ховаються вже по хатах, тільки де-неде якийсь мешканець, спізнившись, поспішає до крамниці

¹⁾ метушня = великий рух.

купити всього потрібного до великого свята, щоб було чим розговітися.¹⁾

Вже смеркло. В одному панському будинку чисто прибрано, тепло й гарно. В дитячій кімнатці лежить дитина. То мати її поклала. Любо поцілувала вона свою дитину й наказала спати:

— Спи, моя любя! Завтра раненько Бог дасть тобі червону крашанку, а наніч пішле Янгола Хоронителя, який захистить тебе від лиха й дасть доброго сну.

Слухняна дитина міцно заснула. І сниться їй, ніби то настав уже Великдень. Вона дома. Усе навколо так гарно блищить, сяє. Тато й мати дали їй гарні й коштовні дарунки, а мати до того ще й подарувала гарну писанку, зроблену з цукру: білу з червоними й блакитними квітками, а в середині, коли подивитися в невеличке скло, що вправлене з одного кінця, побачиш малюнок, як Христос воскрес. Усі її цілували, пестили. Розговівшись, повела її мати на вулицю на майдан²⁾ показати, як люди святкують Великдень.

Ось вона на великому майдані. Навкруги гойдалки, будки з ласощами, музики грають. Людей повен майдан, усі повбирані, всі веселі: от, в однім місці христосуються, у другому невеличкий гурток людей прямує³⁾ здовж майдану з музикою. Скрізь галас, регіт, аж лящить.⁴⁾

З одного кінця майдану загула музика; то комедіанти закликали людей до себе, щоби платитили гроші та йшли дивитися на їх комедію.

— Ходімо, мамо, туди, — я хочу подивитися, — благала дитина матір. — Але нараз очі її впали на сивого, знесиленого старця, що простягав руку до прохожих, благуючи жалібно хоч куска хліба. Одяг на ньому був пошматований, волосся покуйовдане,⁵⁾ а позападані очі свідчили, що йому справді гірко на світі живеться. Біля нього сидів сліпеч, тримаючи в руках мисочку, і теж прохав милостині. Ніхто не звертав на них уваги; кожний поспішав подивитися на ту, або іншу дивовижу.

— Мамо, чому вони не мають писанок, чому вони в такій обдертій одежині? Адже ж нині Великдень! — заговорила дитина, дивлячись на калік із жалем.

¹⁾ розговітися = їсти свячене, ділитися свяченим. ²⁾ майдан = площа. ³⁾ прямує = іде. ⁴⁾ лящить = гуде, гомонить. ⁵⁾ покуйовдане = розхрістане, побурене, нечесане.

— Вони вбогі, — відповіла мати.

Але нараз усе зникло: і майдан і гойдалка і музики і старці... Сниться дитині, мов би вона з матір'ю опинилася в якомусь темному льохові, куди світло ледви - ледви доходило згори через маленькі віконця.

Це було мешкання людей; тут було зимно, стінки вогкі, скрізь брудно, задуха. В одному кутку на підлозі лежала хвора жінка; очі її були розплющені, але вона нічого не бачила; голова й тіло пашіло,¹⁾ сама хвора белькотіла щось незрозуміле. Малі діти повзали довкруги неї, смикали за одержу, просячи їсти, і в колисці лежало немовлятко й голосило, скільки мога. На скрині біля колиски, сидів чоловік, голова родини; одною рукою взяв він за колиску, мов би хотів заколисати дитину, а на другу схилив журно голову. Мабуть, тяжкі думки обсіли йому голову, бо нічого не чув, ані благання дітей, ані голосіння²⁾ немовлятка, — сидів, мов скаменілий. Та й було чого журитись! Вже від коли вони таки нічого не їли, бо не заробив, не пощастило, — а тепер знов днів зо три ніде роботи не буде, бо люди, бач, святкують. Перед очима цілої родини стояла смерть.

— Мамо, чому вони не мають ані писанок, ані свяченого? Аджеж сьогодні Великдень? — питала дівчинка, туплячись до матері, а в її голосі чути було сльози.

Але й це зникло, чувся тільки жалібний плач дітей.

Великий жаль обняв дитину, серце її боляче стискалося, вона не здержалась, впала навколішки, заплакала й широко стала молитись.

Щось гаряче діткнулось до неї... вона прокинулася. То мати поцілувала її. Сонце кидало ясне проміння у невеличку, але ясну й гарну кімнату дитини. Пахучі квіти розносили свої пахощі. Над нею схилилася мати і втишаючи, дала їй гарну писанку, а дитина плакала невпинно.³⁾

— Не хочу я писанки, мамо, — казала вона, хлипаючи крізь сльози; я бачила багато людей, у них нема писанок, їм ніхто не дав! Мамо, я занесу свою писанку дітям убогого

¹⁾ тіло пашіло = тіло пашить, або горить тоді, як чоловік у гарячці. ²⁾ голосіння = плач. ³⁾ невпинно = без упину, без перестанку.

шевця, що біля нас мешкає, а ви пішліть їм трохи свяченого! Їх мати віддавна вже хвора, хто ж мав їм зладити свячене? Я не могла би бути весела цілий Великдень, як би не потішила бідних.

Тоді мати ще щиріше обняла дитину і ще тепліше її поцілувала та дозволила дитині піти найперше до вбогих сусідів і розвеселити їм свята.

35. ДНІСТЕР.

На Дністровім побережжі збіжжа золотіють
І покоси шовковії кругом зеленіють.
І шумлять тут темні луги, гай там шевеліє,¹⁾
Там хатина у садочку, а тут двір біліє;
Тут соколи підлітають, тут вірли кигичуть,
А по борах соловії сум-на-сум²⁾ щебечуть!
Чуєш, десь малий хлопчина на сопілці грає,
Дівча спішить до криниці та й думки співає;
Чути — вже десь волик реве, рже кінь вороний,
Чути — кличе білі онтам вівці вівчар молодий,
Всюди любо, всюди гарно, всюди лиш би бути,
О, дністрові беріженьки! Можна вас забути?

Ю. Федькович.

36. В ТАБОРІ ПІД ХОТИНОМ.³⁾

Холодна мряка вкривала все хотинське поле вранці дня 4. вересня 1621 року. Ліси, що в сторону Буковини стояли темною стіною, здавалися невеличкими горами, які тяглися без кінця аж по Карпати й там у темній імлі⁴⁾ під небесами щезали. Виразніше відбивалися з них менші ліски й діброви, що росли на степу перед козацьким обозом на полудне, і давали добрий сховок тисячам турків, які там скривалися.

¹⁾ шевеліє = шелестить, шумить. ²⁾ сум-на-сум = сумно, один по другім, наче б один сумно співав, а другий на те сумом відповідав.

³⁾ виїмок з повісті О. Маковей: »Ярошенко«. ⁴⁾ імла = мряка.

Кругом було так тихо, як би на тім невеличкім просторі землі не стояло кількасот тисяч людей, які зібралися до купи, щоби вбивати один одного. Тільки тисячі малих вогників, що блискали невиразно через мряку по той і по цей бік Дністра, по лісах і долинах у турецькім і козацькім обозі,— тільки десь-колись іржання коней і рев худоби свідчили про це, що тут не мертва пуща, а земля, заселена тепер густо живими істотами. Вартові на окопах і люди при вогнищах ходили, як тіні, їх розмова губилася у мряці без сліду.

Нараз десь далеко, немов під землею, озвалося тихо гасло,¹⁾ щоби вставати. По хвилі сурма озвалася ближче і дзвінким голосом немов прорізала густу ранішню мряку. Далі третя, четверта сурма, а тут уже поздовж Дністра десятки труб одна за одною повторяли гасло й будили військо по обозах. Поміж возами на майданах, застелених декуди соломою, а то просто й на голій землі, немов великі мурашки, заворушилися люди. Збудилося військо, що спало тісно, вояк при вояку, щоби в холодну ніч було тепліше. Від теплих віддихів людей підіймалася ще густіша мряка над леговищами. Цей і той, вставши, позіхав здорово, протирав очі та протягав скорчене у сні тіло на всю довжину. Гамору ще не було великого, тільки шепіт ішов від молив і від зітхання, що мимохіть виривалося з грудей людям, які ще нині могли опинитися на тім світі.

Ранішній холод скоренько заходив під одержу війська, морозив утомлене тіло й кожний, обтрясися дорешти із сонливости, починав рухатися жвавіше та братися до свого діла.

— Ану, вставайте разом, сухарі брати! На цілий день! — приказували вже старші коло возів.

Козаки брали свою зброю на плечі, припоясували шаблі, збиралися громадами коло возів, приймали свої пайки²⁾ сухарів і сала й ховали в кишені, в торби та за пазуху.

— До окопів! Кожний на своє місце! — роздавався знову приказ, але й вже без приказу кожний відходив у свою сторону.

В окопах гурток козаків обступив якогось чужинця. Він щойно вискочив з густої мряки так, що вартовий трохи не привітав його шаблею.

¹⁾ гасло = клич. ²⁾ пайка = приділ, частка.

— Ні, братчики, я не турок! — впевняв чужинець. — Я Іван Полтавець, що ходив із Сагайдачним ще під Кафу.¹⁾ У реєстрі²⁾ я записаний, поспитайте! Під Кафою мене ранили, схопили; — шістнацять літ пробував я між турками, потурчився, побісурменив,³⁾ бо йнакше був би погіб. А тепер прийшов я до вас умирати. Во ім'я Отця і Сина і св. Духа! Нехай я знову перехрещуся по-християнськи... Я був пушкарем у турків і Бог поміг мені втекти до вас.

— Що там у турецькій обозі⁴⁾ чувати? — питали козаки чужинця.

— Вчора завдали ви великого чосу⁵⁾ туркам. Тисячі їх лягло. Але нині стережіться! Сто пушок стоїть проти козацького обозу, — цілу ніч робили коші на пушки отуди попід лісок і далше вниз до Дністра. Всією силою підуть на вас. Вони недалеко, присунулися вночі, — от нехай лиш гуман уступиться, побачите. Я робив коло такого коша, серце мені краялося. Тут ви так близько!... Досвіта у мряку відійшов і щез. Бог поміг, — не помітили, слава Тобі Господи!

— Поведіть його до Дорошенка з тою новиною, — сказали козаки, — він уже дасть гетьманові⁶⁾ знати.

І справді один з козаків зараз повів Полтавця до полковника.

— Сто пушок,⁷⁾ — говорили козаки, — а в нас лише двацять вісім. Копаймо товариші печі глибше, а то засипле нас оливняний град. Сто пушок на нас вимірили!

Козаки зараз кинулися до роботи. В рові перед окопом можна було сидіти, але зверху могла на голову впасти куля. На окопі перед громадкою, до якої прийшов Микула,⁸⁾ стояв віз, засипаний землею. Надломаний дишель з воза лежав у рові. Козаки тепер підкопувалися під цей віз, викидаючи землю поза окопи так, що їм можна було стояти на колінах під возом і визирати на поле малими віконцями між дном воза, а землею. У ті віконця поклали гаківниці

¹⁾ Кафа = нині Теодосія, місто на Кримі. ²⁾ реєстр = спис козаків. ³⁾ побісурменитися = прийняти бісурменську віру (Іслам). ⁴⁾ обоз = табор, місце, де стоїть і гуртується військо в полі. ⁵⁾ завдати чосу = наробити шкоди, набити добре. ⁶⁾ гетьман = військовий начальник. ⁷⁾ пушка = гармата. ⁸⁾ Микула = Микола, вживається тільки на Буковині під впливом румунської мови.

й самопали;¹⁾ коло зброї кожний поклав свою рушницю, гаманець²⁾ з кулями, клоччя, кий до набивання, щоби все було під рукою. Така робота йшла по всіх козацьких окопах; усі знали, що нинішний день буде дуже важкий.

37. ГОРОБЕЦЬ ТА ЖУРАВЛІ.

Сів на плоті горобець,
Підняв вгору очі,
Каже: пощо журавлям
Волочитись хоче?

Летять собі рядочком,
Викрикають: кру-кру!
Відлітають в чужий край,
Я лишаюсь тут, ту!

Ой, ви милі журавлі,
Довго там не гайтесь,³⁾
Як лиш злізе сніг з землі,
До нас повертайтеся!

А я хоч собі малий,
Тут перезимую,
Заки ви повернете,
Діти вигоду.

Милий мені рідний край,
Я його не кину!
Тут родився, тут я зріс,
Тут я і загину!

38. ЗЕЛЕНІ СВЯТА.

Нема як Зелені Свята! Годі описати, як гарно, як люботоді в нас. Вийдеш на поле, — рай! Земля пристроєна в квіти красується, мов у вінку, а ліси зеленіють, якби в святочних ризах.⁴⁾ Поля, засіяні золотим зерном, випускають перший колос, а в садках деревина аж тягне в холодок. Чисте й тепле небо палає, гріє й любо всміхається до тебе, а весела пташка своїм щебетом аж носить дібровою.

А прийдеш у село: яка там обнова, яка нова радість! Хати всі побілені, чистенькі, а на кожнім подвір'ю гай. Голенові, то липові галузки стоять і на воротах і на підсінню; стирчать у віконцях, виглядають зі стріхи і всюди, людині здається, наче б вона у якому лісочку.

¹⁾ гаківниця = мала пушка; самопал = старосвітська рушниця.

²⁾ гаманець = малий мішок, торба. ³⁾ не гайтесь = не баріться, не затримуйтеся. ⁴⁾ ризи = одяг, звичайно стрій, в який убирається священник до Служби Божої.

А люди, повбирані в святочний стрій, то проходжуються вулицями, то сидять попід хатами, або гомонять по садочках. Там гурток господарів, поспиравшися на нові тини, розповідають собі за ярмарки та худібку та за пригодч; тут знову кілька бабусь, посідавши на воротях, пригадують собі молоді, веселі та щасливі літа. А там хлопці водяться з музикою, грають, танцюють; а тут знову купка діточок бавиться, весело, щасливо.

Ах! Які любі в нас Зелені Свята!

М. Устіянович.

39. В ГАЮ.

Наді мною — листя скрізь зелене,
Сонце тиснеться у тінь лісну лучами,¹⁾
Дерева розлогі вколо мене,
Долом густо вмаєні корчами.

Легіт теплий ледви чутно дише,
В тіні квіти голівки вниз клонять.
Пташка пурхне, листям заколише,
Деь далеко жайворонки дзвонять.

Сойка крикне там несупокійно,
Дикий голуб воркує на дубі;
В сяєві мушки буяють рійно
І розносять звуки тихі, любі.

Між корчами в тіні при ручаю,
Що помалу веться між травою,
На мураві я сиджу, думаю
І люблюсь довго самотою.

Як незамітно минають хвилі
Серед твоєї зелені, діброво!
Чую, як мій дух росте на силі,
Як він відживає тут наново.

¹⁾ луч = промінь.

40. КУПАЛО Й СОБІТКА.

Купалом, як кажуть, мав первісно називатися бог, якого почитали українці, коли ще жили в поганській вірі й під кінець червня, або з початком жнив приносили йому жертву. Та жертва була повязана з різними народніми іграми.¹⁾ Память про ті ігри заховалася ще до нині чи то в піснях, чи в торжествах, які обходять подекуди вечором перед св. Іваном Хрестителем.

І так хлопці й дівчата вбираються святочно пристроюються вінками й квітами, розпалюють ватри²⁾ по горах і гаях, або сіножатах, співають пісні, танцюють, скачуть самі через ватру та переганяють через неї товар для безпеки від відьом,³⁾ знахорів⁴⁾ і чарівниць,⁵⁾ та щоб духи - лісовики⁶⁾ і вовкулаки⁷⁾ не шкодили худобі.

По іншому здогаду Купало не був богом; під цією назвою мали наші поганські предки розуміти купіль, яка так само належала до таких ігор. Тож де-неде в нас, а ще більше в інших словянських народів, заховався ще й досі купальний обряд і інші такі забави: бо ось того дня купуються вперше, а вечором пускають вінки на воду.

В Україні обходять те свято дівчата і хлопці окремо. Дівчата плетуть вінки над річками, співають пісні, кидають на ріку вінки та ворожать з них про свою долю. Крім того роблять з кленового тилля, соломи та кропиви куклу,⁸⁾ вбирають її у вінок та ставлять над водою; при тому знову співають та звуть ту куклу Мареною. Виготовлюють теж другу куклу з соломи, вдягають на неї сорочку й намісто⁹⁾ та звуть її Купалом. Перед обома ставлять стіл з напівками, кладуть вогонь та виводять хороводи.¹⁰⁾ Опісля хлопці хватають Марену й топлять у ріці, а дівчата розломлюють другу куклу, а тилля забирають додому і ним накривають огірки, щоб добре родилися.

¹⁾ ігри, або гри = забави. ²⁾ ватра = вогонь; уживається на Буковині й Гуцульщині. ³⁾ відьми = по народньому віруванні були жінки, що перекидалися в різні предмети, або звірята. Відьми знали чари й мали силу відбирати молоко від чужих корів, а своїм додавати. Ще й тепер забобонні люди вірять, що ті господині, яких корови дають молоко, то відьми. Але то лиш таке повір'я. ⁴⁾ знахор = ворожбит. ⁵⁾ чарівниця = то є жінка, що вміє чарувати. ⁶⁾ духи-лісовики = злі духи, що живуть по лісах. ⁷⁾ вовкулак = чоловік, який перекидається у вовка. ⁸⁾ кукла = лялька. ⁹⁾ намісто = коралі. ¹⁰⁾ хороводи = забави (танці), получені з ходженням і співами.

41. Т У Ч А.

Мовчки насунула хмара,
Все округи залягла,
І потемніли відразу
Луки, луги і поля.

Довго із чорної хмари
Води потопом лились,
Довго громи грюкотили,
Блискавки в хмарах вились.

Тріпалося листя, як з ляку,¹⁾
Гнулися додолу квітки,
Ледви плескалася річка,
Мов повмирали пташки.

Довго здавалось, що небо
Землю втопити взялось,
Поки порідшали хмари
Й сонце високо знялось.

Все, мов з страху, заніміло,—
Ярко блискуча стріла
Небом зчорнілим пробігла,
Хмари вогнем облила.

І зеленіють, сяють
Луки, поля і луги,
Весело річка спливає,
Плещучи о береги.

Хвилька іще і відразу
Вдарило громом страшним,
Мов захиталося небо
Й світ захитався під ним.

І голосніш, веселіше
Голос несеться пташок,
Повітря все наповняють
Свіжі пахощі квіток.

Здавалося,— мов дожидають
Смерти — поля і гаї,
Канула²⁾ капля і друга
І полились течії.³⁾

І до блакитного неба
Вся усміхнулась земля —
Ріки і гори з лісами,
Луки, степи і поля.

42. РАНОК.

Тільки що зірки засіяли у Бога милосерного на небесах, тільки що розсвітилось та й то не цілком ясно, а неначе крізь серпанок,⁴⁾ соловейко стих, вітерець заснув і гиячки по садках, дрімаючи, ледви-ледви колишуться; тільки й чути, як через греблю, на лотоках водиця цідиться і мов хто нищечком⁵⁾ казку каже, що так і дрімається, а то всюди тихесенько.

¹⁾ ляк = страх. ²⁾ кануть = капають, надуть. ³⁾ течії = струї.

⁴⁾ серпанок = тоненька прозора матерія. ⁵⁾ нищечком = потиху.

Аж ось не довго. Зіронька покотилася, далі друга... третя — поховалися у синьому небі, мов у море канули; а прощаючись із землею, трошки сплакнули... от від їх слізеньок впала роса на землю. Канула її крапелька, зашестіла у воздухах і прокинувся вітерець та й поколихав тихенько гилячки по садках та по лісах. От і попрокидались пташки і з радощів, що настає знов Божий день, заспівали своїх пісеньок та хвалять Господа небесного, Отця милосерного. А не хто вже виспівував, як той соловейко! — Защебетав, залящав,¹⁾ зачиркав, засвистав, затріщав... то з радощів і гукне на весь садок... то зажмуриться, защебече, затерчить, що аж неначе охрипне та знов ще дужче лясне. Задрібоче, що аж дух, у йому запирається... та все ж то так гарно, так гарно, що й розказати не можна, а душі весело.

От на березах і листки зашепотіли проміж себе, що й вони по ласці Божій будуть красуватись на ясному сонечку. Схаменулась травонька, як скропила її небесна росиця; піднялись стеблинки, розпуклись квіточки і порозівавши свої роточки, надихали на всю долину таким запахом, що почувши його, забудеш про все і тільки зітхнувши, подумаєш:

— Боже милосерний! Отче наш небесний!

І це все, що тільки є на землі, у воді, під небесами, це все Ти тільки по єдиному милосердію Свійому для людини сотворив еси! А він, ця билина, цей пил і порохина, чи він же Тобі благодарить?...²⁾ І як?...

— О, Боже праведний! Будь і всегда милостив нам грішним! Більш цього не вміємо що й сказати!

От і рідесенький туманець³⁾ упав на річеньку. Далі і хмарочки стали розходитись, порідшали і стали звертатись купками, мов клубочки, розступатись, щоб дати дорогу для якогось пишного, важного гостя, ніби царя якого, діючого доброго всьому миру,⁴⁾ — і покотились геть - геть за круті гори, щоб тільки відтіля⁵⁾ дивитись на те, що тут буде. І ось зачервоніло на тій дорозі, де йому треба йти, і розіслалось, мов сукно, як кармазин, краще; далі неначе срібні квіти по ньому хто посипав; а тут і весь путь⁶⁾ став, мов

¹⁾ залящати = загомоніти, заголосити. ²⁾ благодарити = дякувати. ³⁾ туманець = мряка. ⁴⁾ мир = світ. ⁵⁾ відтіля = відти. ⁶⁾ путь = дорога.

золотим піском по червоному полю посипаний. Зазолотились і верхів'я¹⁾ дерев по лісах... і ось золотий по них пісок сиплеться по дереву нижче, все нижче, нижче... Усе стихло... чогось жде!.. Стало винирять²⁾ із-за землі... що? І світ і вогонь і краса і вже й на крайок його не можна зирнути³⁾ оком, — що ж буде, як усе явиться миру? І золоті промені від нього обсіпали всю землю й самі небеса стали ніби ще кращі. Усе мовчить, жде, щоб швидше явилась у повноті краса миру! Іде... викотилось зовсім... озирнуло землю й не наче повелівало: »Хваліте Господа, що сотворив і мене і вас і кожний день посилає мене давати всьому миру світ і всякому творові життя«.

43. СХІД СОНЦЯ.

Дивлюся я, — аж свитає,
Край неба палає;
Соловейко в темнім гаю
Сонце зустрічає;
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють;
Між ярами, над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились,
Тополі — поволи

Стоять собі, мов сторожі,
Розмовляють з полем.
І усе ж те, вся країна
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Раненько росою;
Вмивається, красується,
Сонце зустрічає —
І нема тому почину⁴⁾
І краю⁵⁾ не має.

Т. Шевченко.

44. ЖИТТЯ В ПОЛОНІНАХ.

Це було в липні 18... р., коли я з одним товаришем вибрався з Буркута жабівського⁶⁾ на полонину⁷⁾ Озірну, що лежить далеко в гуцульських Карпатах. Ми передиралися сиглами⁸⁾ спинаючись догори щораз вище і аж по довгому та томлячому ході вийшли на полонини.

¹⁾ верхів'я дерев = вершки дерев. ²⁾ виниряти = виходити, показуватись. ³⁾ зирнути = глянути. ⁴⁾ почин = початок. ⁵⁾ край = кінець. ⁶⁾ Жабе = найбільше гуцульське село. ⁷⁾ полонини = пасовиська на високих горах. ⁸⁾ сигли = смерекові ліси.

Полонини, це великі пасовиська, положені в безлісних околицях найвищих гірських верхів, порослі лігом буйною, пахучою травою. Полонинські трави й зілля є для худоби дуже смачні та поживні, тому й бриндзя¹⁾ від худоби, що випасається на подальших полонинах є масна й смачна та нещипка,²⁾ ані квасна, як від худоби з долішніх пасовиськ. Найбільші полонини, на які літом зганяють гущули маржину³⁾ з цілого косівського повіту й околиці, — є в Чорногорі. Верхи гір, на яких простираються полонини, є безлісисті, а поверхня їх є менш - більш рівна, місцями горбата. В горах є громадські й господарські полонини. Вони відділені від себе високими плотами, зробленими з вориння, то є з жердок. Той пліт у тих місцях, куди веде дорога, або стежка, — є так зроблений, що дається розбирати і назад складати. Отже хто їде конем, а натрапить на пліт, може його розібрати й переїхати, але обов'язаний пліт назад заложити, щоби худоба, яка знаходиться на загородженій полонині, не пішла на чужу.

Більше, як половину року, стоять полонини пусто, бо їх покриває білий сніг. І тоді тільки вихор по них гуляє, або голодний звір завие. Аж коли сніги стопляться, — тоді полонини оживають наново. Вони поростають буйною травою та пахучим зіллям.

В лісах щебечуть пташки, а вівчар жене свою маржину в гори. Тоді наповняється повітря різними голосами: реве товар, ржуть коні, блеють вівці, далеко по горах несеться гомін вівчарської сопілки, або тужливі звуки поважної тримбіти. В загородах, або стаях⁴⁾ пораються вівчарі, відбирають від коров і овець молоко, гледжуть⁵⁾ його й виробляють з нього гусянку,⁶⁾ вурду,⁷⁾ жентицю⁸⁾ та бриндзю, а також масло й сир. Маржина, набіл та його вироби є головним багатством гуцулів.

Серед полонини є стая. Замість хати є тут колиба. Серед колиби висять два, або три кітли, в яких вариться мо-

¹⁾ бриндзя = овечий сир. ²⁾ нещипка = така, що не щипає за язик. ³⁾ маржина = худоба, товар. ⁴⁾ стая = загорода (хлів) на полонині, куди на вечір заганяють худобу. ⁵⁾ гледжуть = заправляють глегом. Глег = відповідно заправлений сир з жолудка молоденького теляти. ⁶⁾ гусянка = рід кислого молока, вироблюваного з грілого молока. ⁷⁾ вурда = варена сметана з овечого молока. ⁸⁾ жентиця = сироватка з овечого молока.

доко. В колибі день і ніч не вигасає ватра¹⁾. Гуцул, ідучи кудинебудь, зараз розпалює ватру. В середині, довкола стін колиби, стоять звичайно дерев'яні лавки, посуд, найпотрібніші знаряддя й тримбіти. Гуцул найрадіше сидить, або лежить на землі коло ватри.

Авжеж нема то, як гуцул заграє на тримбіті! Тримбіта — то дерев'яна труба, довга часом на два тижні, майстерно березовою корою сповита, на однім кінці, що прикладається до уст, вужча. Звуки її поважні, проймаючі; вони розходяться по полонині далеко й широко та відбиваються відгомоном десь геть аж у сусіднім лісі.

Вівчар на полонині носить пів року одну сорочку. Він виварює її наперед у старому маслі, або вимочує в дьогтю й тому то вона чорна, як сажа, змішана з попелом. Ціле літо на полонині він не купається й рідко коли миється; не бачить кусня хліба, а за масло й не згадує. Його стравою є кулеша,²⁾ а як нема кулеші, то жие жентицею, вурдою й гуслянкою.

Побіч колиби є загорода з вориння,³⁾ до якої заганяють на ніч маржину. Є тут і вівчарські пси, що дають знати, коли маржині грозить яка небезпека.

На полонині є господарем в а т а ж о к, це є найстарший пастух, якого вівчарі безумовно слухають. Обов'язком вівчарів є доглядати маржини, боронити її від ворога, доїти жорови й вівці тричі на день, виварювати вурду, жентицю, робити будзи,⁴⁾ бриндзю й таке інше.

45. ЛІТНЯ НІЧ НА ПІДГІРЮ.

Погідна ніч літня в підгірськім краю.
О, скільки чарів, скільки в ній краси!
Там в далі гори — велетні дрімають,
Тут квіти, трави в перлах із роси;
Лящать так дзвінко соловії в гаю,
Чорніють грізно бори та ліси.

¹⁾ ватра = вогонь. ²⁾ кулеша = густа лемішка з кукурудзяної муки й води (мамалига). ³⁾ вориння = жердка; пліт з вориння = пліт до розсування, зроблений з жердок. ⁴⁾ будз = солодкий (несолений) овечий сир.

Ріка шумить, бурлять¹⁾ холодні, чисті води;
Таємна казка, мов про дивний сон природи.
І люди сплять. Стирчить он плуг у полі,
В городі коні спутані хрумтять²⁾
Траву росисту; пес вокруг стодоли
Вартує; другий гавкає із-поза хат
І стих... Про горе, чи про кращу долю
В хатах малії і старії снять.
Вітайте, ясні сні, на віках³⁾ цього люду
І золотить хоч ви життя їх повне труду!
А понад всім тим сонним, тихим раєм
Склепиться чистий, тьмавий звід небес,
Кривавий місяць вирина за гаєм,
На хвилюку поза срібну хмару щез
І знов явився. Незміримим плаєм⁴⁾
Пливуть зірки, і скільки то чудес,
Святих, великих мрій про щастя і красу,
О, земле, в ніч таку нашіптують тобі!
О, краю мій, підгіря ти прекрасне,
Як я люблю, як я люблю тебе!
Мов зірка та, що світить і не гасне,
Так та любов в душі моїй живе.

46. ДО ДІБРОВИ.

Розвивайся, лозо, борзо,
Зелена діброво!
Оживає помертвіла
Природа наново.

Зеленійся, рідне поле,
Наша рідна ниво!
Підійми, колосися,⁵⁾
Достигай щасливо!

Оживає, розриває
Пути зимовії,
Обновляє свіжі сили,
І свіжі надії.

І щоб всяке добре сім'я
Ти повік плекала,
І щоб світу добра служба
З твого плоду стала.

¹⁾ бурлять = шумлять бурливо. ²⁾ хрумтять = хрупають, їдять.
³⁾ віки = повіки. ⁴⁾ плай = стежка. ⁵⁾ колосися = розвивайся в колос.

47. ГОЛОВНЕ ТОРГОВИЩЕ ТУХОЛЬЩИНИ.

Сморже лежить в стрийському повіті, в долині горішнього Стрия. Містечко саме невелике й нічим надзвичайним не визначається, крім хіба прекрасного положення між горами, з яких деякі вкриті ще темнозеленими лісами, а інші стоять, мов сироти, позбавлені лісів та покриті декуди неврожайною, що родить овес, рілею, а подекуди рідкими корчами, пасовиськами, а то й голим шутром¹⁾ та камінням. У самому містечку звичайно досить пусто й глухо; по широкому ринку ліниво проходять бойки в коротких кипгарях²⁾ та овечих кучмах³⁾ на голові. Стоять пустками широкі сіни заїздних домів, нікого не приманують до себе крамниці з убогим товаром і, здається, що якийсь сонний дух простягся над цілим містом.

Та зовсім інакше буває тут літом коло 28. серпня, як відбувається великий ярмарок на рогату худобу. Як незлічені хвилі води, спливають з гір, заллють долину і покриють ціле її дно, оттак і Сморже в той день буває залите, заповнене, натовлене народом і худобою. Раз трапилося мені бути на такому ярмарку, то я й поспробую передати коротко ті вражіння, які після нього лишилися в моїй пам'яті.

Якраз біля моєї хати йшла гірська стежка, яка вела через Бескид, то є граничне гірське пасмо, із Закарпаття до Сморжа.

Ще досвіта в ярмарковий день почув я гейкання та гомін численних кроків і розмови біля хати. Вставши і вбравшись, я вийшов, щоби скупатися в Стрию, що плив тут же коло хати. Ввесь брід ріки повний був людей і худоби. Одні милися самі, освіжуючися після цілонічної дороги, другі поїли худобу, а ще інші, загнавши своїх волів у воду, мили їх, розчісуючи рідким гребенем, очевидно стараючись показати їх на ярмарку чистими та гарними, як слід. А з поблизького ліска, що покривав галицький бік Бескиду, надтягали єсе нові та нові ватаги⁴⁾ людей з волами, з мішками на плечах, з вінцями грибів, з бесагами,⁵⁾ покладеними на маленьких, гірських кониках. Високо на хребті Бескиду видно було довгі

¹⁾ шутер = дрібне каміння, яким висипають дороги. ²⁾ киптар = короткий козушок без рукавів. ³⁾ кучма = велика шапка з овечої шкіри. ⁴⁾ ватага = громада. ⁵⁾ бесаги = мішки до ношення харчів на плечах.

шнури таких ярмаркових дружин. На поляні, яка зеленіла серед ліса в половині висоти Бескиду, видно було те саме. Здавалось що якась жива, різнобарвна ріка пливе з Закарпаття через Бескид на наш бік.

Я набрав охоти побачити власними очима той ярмарок, про який чував уже перед тим дещо. Поснідавши, я вибрався пішки до Сморжа. Треба було перейти через високу, лісом покриту гору. Замішавшись в юрбу¹⁾ ярмаркових, ішов я зі своїм товаришем звільна й любувався чудовим, гірським повітрям, лісовим холодом та розмовою то з цими, то з тими людьми. На кожній поляні, при кожнім джерелі ми зустрічали правдиві табори ярмаркових, які розложилися на траві. Люди спочивали, пили воду, говорили, сміялися; — худоба, пущена самопас, ходила по поляні й щипала соковиту гірську траву. Над цілою поляною знімався лагідний гомін.

По двох, чи трьох годинах ходу ми вийшли з ліса. Дорога спускалася круто вниз із гори. Перед нами відкрився вид на Сморже, розложене в кітловині.²⁾ Та який неподібний був нині вид цієї кітловини до того, що тут діється звичайно!

Тихе, сонливе Сморже було тепер повне народу, щільно заповнене, немов залите повинню людських голов та сірих, чорних та жовтих волів, коров і телят. Усе те гомоніло, клекотіло, ревло, наче буря в лісі, мов хуртовиною³⁾ бите озеро.

Ринок заступили вози, уставлені без порядку, але гак щільно один при однім, що хотівши пройти до базарів⁴⁾ у середині, треба було скакати з воза на віз, із одного волового хребта на другий. Хто не мав охоти до цієї руханкової вправи, той находився в великому клопоті, безрадний і бозпомічний, наражений на те, що кожної хвилини міг йому віл, або бойко наступити на пальці.

А довкруги з усіх околичніх гір, усіми стежками й дорогами, плили щораз то нові товпи ярмаркових, то пішки, то верхом, то дерев'яними, скрипучими возами, грозючи ще збільшити сутолоку⁵⁾ й клекіт у тісній кітловині внизу.

Ми присіли на хвилину спочити над самим містечком на крутім, каменистім горбі, відки весь ярмарок видно бу-

¹⁾ юрба = велика товпа людей. ²⁾ кітловина = долина, окружена горами. ³⁾ хуртовина = буря. ⁴⁾ базарі = крамниці. ⁵⁾ сутолока = галта, натовп.

ло, як на тарілці. Все заповнили вози, люди й худоба. Худоби зігнано певно з 10.000 штук. Були там величезні, сиві угорські воли з великими рогами, названі к а й л а м и, і чорні, гірські воли, сильні до роботи, з невеличкими та крутими рогами, названі б а р н а м и, й жовті воли також з невеличкими та майже простими рогами. Коров було менше.

На воли тут головний торг. Воли, пригнані прямо з полонин, привиклі до свободи та тиші, стояли тут, якби здивовані: не їли, а тільки розглядалися довкруги своїми великими очима. За пару платили по 400 до 600 зол., та були й такі велитні, що купці давали за пару 800 до 1.000 зол., і певне, що у Відні, куди мали їх везти, заробляли на них удвоє стільки.

Варта було послухати, як наші бойки торгуються з купцями. Годі собі подумати більшого противенства, як отяжілий, повільний бойко і меткий¹⁾ та балакучий купець. Бойко сидить, або стоїть при своїх волах і, здається, навіть не думає про те, що він на ярмарку, що має воли продати. Люди йдуть попри нього рікою, оглядають його воли. Він навіть уваги не звертає на них. — Мовляв, нехай товар сам за себе говорить. Вкінці цей, або той купець, оглянувши волів, обмацавши їх ребра, хребет, карк, заглянувши їм до рота й потрусивши за роги, підходить до власника:

— Дай, Боже добрий час!

— Та дай, Боже! — відповідає бойко звільна.

— Ваша худоба, свату?

— Та Божа та й моя.

— На продаж?

— Та коби Божа воля, то бим продав.

— А кілька бисте хотіли взяти?

— Та, що буде Божа ласка!

— А яка ж має бути Божа ласка?

— Та, коби що доброго та гідного.

— Ну, а яка ж ваша ціна за оту худобу?

— Та людська. Я ціною поперед людей не вибігаю.

— Та бо скажіть виразно! — гарячиться з нетерплячкою купець.

¹⁾ меткий = рухливий.

— Та ви ліпше знаєте, що варт оця худоба! — говорить бойко.

Купець ще раз оглядає товар, муркоче щось під носом, ніби числиться з останнім грошиком, а потім й каже:

— Дам сто п'ятдесят.

— Та й то гроші! — відповідає спокійно бойко й починає торгуватися. Він не тратить багато слів, скаже свою ціну і вже стоїть при ній твердо. Купець божиться, кленеться, що не може стільки дати, що це буде його втрата, трохи не плаче, але бойко слухає спокійно, як камінь. Він знає, що все те звичайна ярмаркова церемонія і що без крику торгу нема. І, звичайно, буває і таке, що купець уступає й дає вдвое або втрое більше супроти того, що давав перед тим.

На ярмарок ідуть люди зі своїми харчами ¹⁾ й тому на такому ярмарку хліба, м'ясива на продаж небагато; стоять тільки вози з вуджениною та солониною, яку купують бойки цілими полтями, щоби мати запас. Тому то і дрібних грошей на ярмарку дуже мало. Сотку, або десятку розмінєш при кожнім возі, але щоби розмінати золотого, треба набігатися та нахлопотати нераз дві, або й три години. В шинках та пиварнях глота велика, хоч бойки понад настановлений звичаєм могорич ²⁾ пють небагато, а більше балакають, або, позакурювавши череп'яні люльки, сидять мовчки та ловлять вухом увесь той ярмарковий гомін. П'яних я зовсім не бачив. Багато є таких, що нічого не пють у місті; вони набирають горілки у пляшку, вкладають у бе-саги й тільки виїхавши з міста, в лісах, при джерелах, на спочинках гостяться в кружку своїх знайомих і сусідів, на свіжій повітрі, серед тиші ліса та пахощів полонин. Весело й гутірно ³⁾ вертають ярмаркові додому.

48. ПРИТЧА ПРО СІВАЧА.

Ось вийшов, щоб сіяти, сівач у поле й сів...

А вітер зерно йому всюди розвіяв:

Багато упало його край дороги,

¹⁾ харч = їда. ²⁾ могорич = почастунок горілкою. ³⁾ гутірно = розмовляючи, серед розмов.

То там і попало прохожим під ноги.
І хижая птиця з степів налітала,
Додолу спускалась і зерна клювала.¹⁾
Немало зерна в каменистую землю лягло
І, доброго корня²⁾ не давши, зійшло:
А сонце з полудня його припало,
Гарячим промінням своїм присушило.
І бідне поживкло, — поживкло й зівяло:
Землі під корінням було йому мало.
А деякі зерна то вітер поніс
В бурян навісний,³⁾ що й несіяний ріс;
І там би то їх був гаразд положив⁴⁾
Та скоро бурян їх зовсім заглушив.
Даремне їх дощ струєю рясною
І зорі кропили небесною росою.
Ті зерна лежать, мов рости не пора...
Немає від них і не буде добра!
Лиш зерна тії, що в добрую землю лягли,
Тії урожай шістдесят, або й сто принесли.
Так добра земля, як пора настає,
Не тільки що істину,⁵⁾ але й лихву⁶⁾ дає;
Її мов і сонце щадить і не сушить посуха, —
А хто має вуха, щоб слухать, хай слуха!

49. ДЕРЕВО, НА ЯКОМУ РОСТЕ ХЛІБ.

— Ай, дядечку, яка та Наталка ще дитина, каже, що хліб і на дереві росте. Вона не знає, що хліб випікають з муки, — говорив Степан, вбігаючи в хату, в якій при столику сидів дядько.

— Правда, дядечку, що хліб і на дереві росте?

— Ха, ха, ха! — засміявся Степан, — маєш десять літ і плетеш такі нісенітниці, чи тобі не сором?

— Нехай тобі буде сором! — перервала Наталка, — я кажу правду, бо чула, як дядько, повертаючи з чужих

¹⁾ клювала = дзьобала. ²⁾ корня = коріння. ³⁾ навісний = проклятий. ⁴⁾ поклав = положив (в землю), тут: посіяв, посадив. ⁵⁾ істина = капітал, стає майно, гріш (в тім випадку збіжжя, посіяне в землю). ⁶⁾ лихва = відсоток від грошей (прибуток від сталого майна).

країв, оповідав раз зимою вечором, що в якомусь там краю бачив таке дерево, на якому росте готовий хліб.

— Чи то правда, що вона каже?

— Так є, — сказав дядько, складаючи папері.

— Як то? Хліб на дереві? — питав з чимраз то більшим здивованням Степан.

— А так, так, хліб на дереві, — відповів дядько з повагою.

— Де ж то росте те чудове дерево?

— Не гарячись тільки, дитино! — сказав дядько. — Розкажу вам дещо про те дерево, а щоб ви мали про нього краще поняття, покажу вам образок тої чудової рослини. Подай мені, Степане, оту книжку з полиці. Так!... А тепер сідайте й слухайте!

Діти посідали, а дядько став їм розказувати:

— Чи чули ви коли про острів Тагіті?

— Ні! — загомоніли діти.

— Але знаєте, де є Австралія й Великий Океан?

— Знаємо, знаємо!

— Отже Тагіті є одним із островів Великого Океану. Підчас моїх подорожей заїхав я раз на той острів.

Ранок був прекрасний. Зваблені нашим кораблем мешканці прибули гурмою на беріг і цікаво та без страху придивлялися нам. Ніде не бачив я в дикунів такого лагідного виразу обличчя, який мали ці люди. Всі були великого росту й сильно збудовані, шкіра їх була бура, очі й волосся чорні.

Наш провідник умів говорити їх мовою і сказав їм, що ми з далеких країв приїхали оглянути острів.

Ці люди запрошували нас гостинно до своїх хат, які дуже займаво виглядали. Але ми хотіли увільнитись від їх цікавості й постановили собі відпочити в гаю хлібових пальм, які росли там цілими лісами.

Краси тих гаїв, запаху листя і квітів, взагалі тої чудової природи — не відчує той, хто не бачив острова Тагіті. Пахучі лелії виростають там, як дерева; листя рослини, якої вживають мешканці на покриття домів, видає сильний, упокоючий запах. По пальмових деревах було повно гойдалок з lika й кори. На них гойдалися мешканці острова зразу поволі, потім підіймалися нагло вгору й буяли високо понад землею.

Тимчасом приладжено нам шатро в гаю. Сперте воно було на бамбусових пнях, прикрите пахучим листям, яким вистелено нам постіль у шатрі.

Коли скінчено салаш,¹⁾ посідали ми перед ним і оглядали цікаво околицю. Найбільше зацікавлювали нас невидані досі хлібові дерева.

Це дерева сильні, як наші дуби, мають великі конарі, пальчасте листя, — а на галузях і на самому пні виростають овочі такі великі, як людські голови, на одних деревах круглі, на інших подовгасті, а виглядом нагадують наші грушки; лушпина на них неначе оприщена.

Тимчасом тамошні мешканці розложили вогонь, але не підпалювали його, як ми, сірниками, тільки куснем білого дерева; потерли один кусник об другий, в якому був вижолблений рівець. Зараз бухнула полумінь і на розпалене дерево положили трохи ріща, а на це каміння. Потім великими листками пообвивали мясо, рибу й покраяні тонко овочі хлібового дерева та поукладали це все поміж розпечене каміння. В кільканацяти хвилинах було все спечене.

Тепер накрили стіл. Замість скатерті розстелили величезне листя, на кокосових шкаралупах поскладали овочі й м'ясиво; в такі же шкаралупах принесли нам також води з потоку, — потім подали овочі: величезні помаранчі, великі мельони,²⁾ яблука, горіхи й ананаси.³⁾

— Яка шкода, що нас там не було, — відізвалися діти.

— Були би їли хліб, який росте на дереві, — сказала Наталка, зиркнувши на Степана.

— І ананаси, — додав Степан, не зважаючи на докір сестри.

50. »ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ!«

Тоді припадали Великодні Свята на день 7. квітня. Пам'ятаю це добре, бо ті Великодні Свята довелося мені провести перший раз у моєму житті далеко від рідної сторони, далеко від знайомих, приятелів і родини, в диких і пустих герцеговинських горах, близько чорногірської гра ниці.⁴⁾

¹⁾ салаш = шатро. ²⁾ мельони = рід солодких гарбузів. ³⁾ ананаси = смачні полудневі овочі. ⁴⁾ Чорногора = край на балканському півострові; на північ від неї Герцеговина.

У Великодню суботу довідався я, що моя компанія призначена йти на передню сторожу до сусіднього містечка, Броду.

Після обіду зібралася ціла компанія й ми прийшли гірськими стежками, по двох, правим берегом бистої Дріни¹⁾ до Броду. З цілої компанії зробилася довжезна ковбаса, яка хиталася, мов повзаюча гадюка, бо на такий дорозі про рівномірну ходу не могло бути й бесіди, а наш барабанщик ніс бубон на плечах хіба тільки тому, що так припис велить.

По годині такого маршу станули ми на місці, розтаборились під самою величезною горою «Чорний верх» і переночували. Досвіта сіпнув мене за чобіт капраль; я прокинувся, була 3. година рано. Пора йти до міста над притокою Дріни, якого я з моїм відділом мав сторожити. Я вийшов з шатра, протираючи очі; мої люди були вже готові й ми рушили вперед.

Уйшовши кількадесят кроків, ми наче з рукава на стіл висипались на просторі рівнину. Перед місяцем стояло тут містечко, Брід, — тепер одна руїна. Ні однісінької хати, хіба де-не-де стирчить зачаділий комин, наче чорний зуб у роті трупа.

А тут на синьому небі одна зірка за другою погасає; ніодної хмариночки. Небо від сходу щораз ясніше, жайворонки пробудились і пісенькою стрічають схід сонця. Всюди пахне весною, всюди земля зеленіється, всюди — крім тих місць, де стояли хати, довголітня людська праця, а тепер жертва гармат.

А мої думки линуть у рідну сторону. Що там тепер роблять? Мабуть, уже посвятили паски, вже христосуються. А я тут самотній, на ворожій землі, між народом, якого я прийшов воювати. Та чи почую я ще коли радісну воскресну пісню?

Нараз чую за собою тихенький спів на стару, добре мені знану ноту: «Христос воскрес із мертвих». Я здригнувся; мені в першій хвилині здавалося, що я в своїй церкві. Оглядаюсь, — а тут замість мірян²⁾ маширують за мною мої товариші долі. Вони зараз перестали співати, бо було

¹⁾ Дріна = притока Сави. ²⁾ міряни = зібраний у церкві народ

гостро наказано маширувати тихо, без шуму. Та ба! Нині такий день, що вибачай, пане команданте! Впрочім тут рівнина, ворога не видно.

— Співайте, хлопці, дальше, тільки не голосно!

Мої хлопці завели знову п'янісімо¹⁾ »Христос воскрес«. Я відвернувся від них та таки не здержав сліз... сліз радості. Ось і тут довелося почути воскресну пісню! Цього я перед хвилиною ще не надіявся та гадав, що я самотній... Забув, що коло мене свої люди, земляки, українці-бойки з-під Самбора. В мене серце віджило.

Переплили ми в двох гуртах човном бистру Дріну, перейшли стежкою попід темною найвищою скалою та й уже ми на місці коло містка, що нам казали стерегти. Я розставив ведети²⁾ та й став розпоряжатися по своєму.

Під горою стояла самотня босанська хата, причіплена до скали, мов ластів'яче гніздо!

— Гей, хлопці! Покличте мені з оцеї хати боснака! Та лиш не страште його, кажіть, що маю з ним дещо поговорити.

За чверть години бачу, ведуть мої бойки чорноволосого й чорнолицього боснака-турка. Турок боячись напасти, йде, як не свій, та все звиняється, що він з повстанцями не має ніякого діла, що повстанці погані люди й таке інше.

Я вийшов проти нього. Боснак кланяється низенько.

— Добар дан, комшію! (добрий день, сусідо!) — кажу, та прошу його, щоби мені продав десять яєць, бо в нас сьогодні такий »рамазан«,³⁾ що без яєць годі. Турок аж зрадив, що тут ходило лиш про яйця, обернувся, побіг мерщій⁴⁾ до своєї хати й за хвилину приніс у мішечку яйця та ще з тяжкою бідом прийняв гроші.

Поступив я собі того разу трохи нечемно, що непотрібно наполохав турка, замість післати вояка купити в нього яєць на місці. Але так треба було зробити: як би був турок відразу знав про що йде, був би нізачо не хотів продати, як то нашим воякам у тому краю нераз траплялося. Отже треба було зайти турка політично: найперше трохи наполохати, а відтак приступити до діла.

¹⁾ п'янісімо = потиху. ²⁾ ведета = варта. ³⁾ рамазан = турецький празник. ⁴⁾ мерщій = чим скоріше.

Тимчасом хлопці розложили ватру, приставили до вогню кітлик з водою і зварили яйця; наш кухар вийняв їх з окропу та, обібравши із шкаралупи, поскладав на бляшаній покривці від менажки.

— Є, тут між вами, хлопці, який дяк? — питаю.

— Гир!¹⁾ — відізався один, випрямившись передо мною.

— Молитвослов є?

— Є, пане лейтнант!

— Воскресні тропарі²⁾ знаєш співати?

— Чому ні! — каже мій дяк.

— Ну, починай та неголосно!

Мій дяк вийняв із торністри³⁾ старий молитвословець, отворив, де треба, відкашельнув, здіймив шапку і став стиха співати: »Воскресеніє Твоє Христе Спасе« та інші воскресні пісні. Ми всі, познімавши шапки, потягаємо за ним стиха. Та наш дяк не здержав п'янісimo, затягнув голосніше, а чудова мелодія залунала герцеговинськими горами. Притім хлопцеві задрижали губи, сльози хлинули горохом і зін, не могучи здержатись, розплакався, як дитина за мамою. Ніхто з нього не сміявся, бо і всім нам в очах стояли сльози. Кожний з нас був у тій хвилині де інде своїми гадками, — про Босну ми всі забули.

Проспівали вкінці »Христос воскрес«, а тоді я привітав хлопців тричі словами: »Христос воскрес!« — »Воістину воскрес!« — відгукнули. Відтак узяв я бляшанку з яйцями, перехрестив тричі й покрав на кусочки. З великого зворушення мені руки дрижали. Я промовив кілька слів до своїх вояків, згадав про родину, про дім на рідній, далекій стороні та побажав усім щасливо додому вернути та своїх в гаразді застати.

— Дай, Господи! — відповіли хлопці гуртом і кожний поділився зі мною кусочком яйця. Хлопці почали між собою цілуватися; кожному наче б камінь з серця зсунувся. Забулося всяке горе й кожний здався на Божу волю, надіючись, що молитва його буде прийнята.

Опісля поживилися ми кминковою зупою з комісняком, а коли вже хлопці наїлися й набалакали доволі, кажу:

¹⁾ Гир = німецьке »гір« = тут, = або »є!« ²⁾ тропарі = церковні пісні. ³⁾ торністра = військова торба на плечі.

— Грицю, сопілку маєш?

— Є, пане лейтнант! — відказує Гриць, перший соліст на сопілці в цілій компанії, — але може ще не годиться грати, може ще не по утрєні.¹⁾

— Що ж порадиш? — кажу, — в нас уже по утрєні, другої не буде цього року, а сумувати годі, бо згинеш, не-боже, як муха в мазі!

Вийняв Гриць з кишені сопілку, облизав пальці одної й другої руки, відтак лизнув язиком по дірках здовж сопілки, подув з другого кінця і затагнув тужливої, гірської пісні, — зробив малу павзу і взяв дрібненької. Мої хлопці розохотились, один бойцуньо таки не видержав і вівкнув²⁾ з цілої сили, аж усі гори відізвались. І гуляли, гуляли хлопці по герцеговинській мураві, поки в полудне нас не змінила друга варта. Ми вертали до табору в веселому настрою духа, неначе з празника.

Так святкував я Великдень 1882 року.

А. Чайківський.

51. В І Й Н А.

Віє буря коло хати,
Кришу³⁾ рве буйну,
Гей! Післала стара мати
Сина на війну.

І хрестом благословила
На криваву путь,⁴⁾
Срібний хрестик положила
Синові на грудь.

Шумить буря, гне ялиці,
Тріщить старий тин.⁵⁾
Гей! Привидівся вдовиці
У воротях син.

Летів з бурею поночі,
Серед піль, дібров,
Лиш закриті в нього очі,
А на грудях — кров.

С. Чарнецький.

52. МАНАСТИР СКИТУ⁶⁾ МАНЯВСЬКОГО.

Манастир »Скит Манявський«, якого руїни ще донині збереглися, заснував Йов Книгиницький в околиці Солотвини там, де до Манявки впадає з правого боку річка Скитець. Спершу збудував собі чернець, Йов, хату зі смєречини, де

¹⁾ утрєня = рання відправа в церкві. ²⁾ вівкнути = свобідно крикнути при співі чи танцю. ³⁾ криша = дах. ⁴⁾ путь = дорога. ⁵⁾ тин = пліт. ⁶⁾ скит = оселя пустинника.

перебував якийсь час на молитвах, аж поки жупник¹⁾ Петро Ляхович не побудував йому маленької келії.²⁾

Але небавом прийшло там більше ченців і треба було розширити ту келію та постаратися за церкву. І справді в 1611 р. діждалися ченці цілком нової келії, а заходами Ляховича виставлено в наступному році гарну церкву. Манастир став скоро знаний по цілій Галичині й тому скоро збагатився дарами побожних богомольців та прочан.³⁾ Коли ж тут опісля настала унія, то є сполучення з римською церквою, тоді підупав манастир, який опісля замкнено на приказ цісаря Йосифа II.

Про засновання і славу Скиту Манявського написав галицький поет Антін Могильницький, довгу й гарну поему під заголовком:⁴⁾ »Скит Манявський«. В тій поемі оповідає поет на основі народнього переказу, що цей Скит заснували два ченці,⁵⁾ що за князя Ярослава Мудрого, коло 1050. р., вийшли з Києва зі свяченою водою й блукали довго на Україні, доки не найшли такої води, що переважила їх святу воду. Цю воду найшли вони якраз по тяжких трудах і пригодах у ріці Манявці, де заснували манастир.

Це оповідання вказує лиш на те, що Київ був довгі літа осередком, звідки по всій Україні розходилися ченці, щоби ширити Христову віру.

Ту поему повітали українці з великою радістю й нею з'єднав собі Могильницький славу. Свій твір⁶⁾ присвятив автор єпископові в Перемишлі, Григорієві Яхимовичеві.

53. РУЇНИ СКИТУ МАНЯВСЬКОГО.

Кому ж незнана Маняви долина,
Красою пишною вбрана від природи,
Де з скал, летячи, дзвінко грають води,
Ватагів співом грає полонина?⁷⁾
Кому ж незнаний над Манявки шумом
Бовдур,⁸⁾ що серед долини стирчить,

¹⁾ жупник = власник жупи (копальні соли). ²⁾ келія = чернеча кімната. ³⁾ прочани = люди, що йдуть на прощу (відпуст). ⁴⁾ заголовок = заголовний напис, або титул на книжці. ⁵⁾ чернець = монах. ⁶⁾ твір = повість, або поетичне оповідання називаємо в письменстві твором, прим. твори Шевченка. ⁷⁾ ватагів спів грає = полонина = на полонині лунає спів ватагів (пастухів). ⁸⁾ Бовдур = гора, немов комин.

Що всіх дивує, навіває сумом —
Ще й серед звалищ знаменитий Скит?
Що то за мури, тесані з опоки,
Де ще дзвіниця і башта ціла?
Де штука — річки муром сперті боки¹⁾
Камінним мостом до купи звела.
А решта в грузах: келії, пивниці
Густо гадючий вигрівають плід;
Без вікон, дверей, без даху світлиці.
З Божого місця густо бурян²⁾ виростає.
Деколи сумно пугач загуде,
Ніби у мертвих розвалин питає:
„Чи тут життя вже знова не буде?“

Щось подорожній думає глибоко:
Сперся на звалищ примшений³⁾ поріг,
Вліпив цікаве в мертві грузи око,
Чей би довідатися зних що міг?
Але надармо! Камінь не промовить.
Грузи не скажуть дій⁴⁾ минулих літ,
А думка давня життя чи відновить,
Як стертий напис на пристінках⁵⁾ плит?
І потік срібний, що мури полоче,
Щось там говори - шепче берегам,
Але нам правди сказати не хоче
І з сумом відси геть тікає й сам.
Смереки, сосни, буки і ялиці
Ведуть шумливий з вітром розговор,
Але слова їх повні таємниці
Не освітлять нам в тьмі втонувший двір.⁶⁾

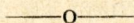
¹⁾ боки річки, сперті муром, звела до купи людська штука камінним мостом = по обох боках річки знімаються мури, получені вгорі камінним мостом. ²⁾ бурян = хопта. ³⁾ примшений поріг = поріг оброслий мохом. ⁴⁾ дія = історія. ⁵⁾ пристінок = плита вмурована в стіну. ⁶⁾ двір = замок; тут монастирський будинок, якого історія потонула в тьмі.

З М І С Т :

Віршові твори зазначено зіркою. Вірші, які надаються
для вивчення напам'ять, означено двома зірками.

1.** Наука — Ст. Руданського	3
2. Все на добро	4
3. Материнська любов усе перемагає	5
4.* Мати та дитина	6
5. Задля батька	6
6.* Совість	7
7. Любов до рідної землі	8
8.* Туга за родиною — Я. Головацького	10
9. Зірвана рожа	10
10.** На волі	12
11. Квіт щастя — Б. Лепкого	12
12.* Осінь — Б. Лепкого	15
13. За пізно	16
14.* Рідне гніздо	18
15. Пташині гнізда	18
16. Скрипник та вовки	21
17. Старе добро забувається — І. Франка	23
18.* Деревце — Л. Глібова	26
19. Два сини — Марка Вовчка	28
20.** Мати — Б. Грінченка	31
21. Ялинка	31
22.* Коляда	33
23. Діти пущі	34
24. Лев та миша — Л. Глібова	36
25. Чим і на чім люди давніше писали	37
26. Казка про бузька	38
27. Добошанка — О. Макарушки	40
28.** Понад хмари — О. Маковея	44
29. Великодня ніч і свячення паски	44
30.* Гаївки, або весняні пісні	45
31.* Весна	47
32. Розум у звірят	48
33.* Пісня	51

34.	Великодній сон дитини	51
35.**	Дністер — Ю. Федькович	54
36.	В таборі під Хотиним — О. Маковей	54
37.*	Горобець та журавлі	57
38.	Зелені свята — М. Устияновича	57
39.*	В гаю	58
40.	Купало й собітка	59
41.*	Туча	60
42.	Ранок — Гр. Квітки : Основяненко	60
43.**	Схід сонця — Т. Шевченко	62
44.	Життя в полонинах	62
45.*	Літня ніч на Підгір'ю	64
46.*	До діброви	65
47.	Головне торговище Тухольщини	66
48.**	Притча про сівача — В. Александрова	69
49.	Дерево, на якому росте хліб	70
50.	Христос воскрес! — А. Чайківського	72
51.*	Війна — Ст. Чарнецького	76
52.	Манастир Скиту Манявського	76
53.*	Руїни Скиту Манявського — А. Могилянського	77

2,34/1986/

р
л 5817

170
УКРАЇНЬКА ЧИТАНКА
ДЛЯ V КЛАСИ ВСЕЛЮДНИХ ШКІЛ

КРАКІВ

1 9 4 0

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО